

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Baudžiamosios teisės katedra

Libertos Tverijonaitės

II kurso, baudžiamosios justicijos

studijų šakos studentės

Magistro darbas

Išimtinis bausmės švelninimas

Exceptional Mitigation of Punishment

Vadovas: Asist. dr. Paulius Veršekys

Recenzentas: Asist. dr. Justas Namavičius

Vilnius

2025

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šio magistro darbo pagrindinis tikslas - išanalizuoti ir atskleisti išimtinio bausmių švelninimo būdų, kurie yra reglamentuoti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 62 straipsnyje, 54 straipsnio 3 dalyje ir 64 prim straipsnyje, taikymo sąlygas ir ypatumus. Tyrime remiamasi tiek mokslinės literatūros, tiek Lietuvos teismų praktikos analize, tačiau pagrindinis dėmesys skiriamas teismų praktikos analizei. Darbe atskleidžiama bendrųjų bausmės skyrimo pagrindų, reglamentuotų BK 54 str. 1 ir 2 d., samprata, taip pat nurodoma teisingumo principo reikšmė bausmės skyrimui. Šio darbo esmė – atskleisti teismų praktikoje suformuotas BK 62 str., 54 str. 3 d., 64 (1) taikymo taisykles. Darbe apžvelgiama, kokie kriterijai turi būti įvertinami norint užtikrinti, kad bausmė būtų proporcinga ir teisinga, atsižvelgiant į kaltininko asmenybę, nusikalstamos veikos pobūdį ir kitas aplinkybes.

Pagrindiniai žodžiai: teismas, bausmė, bausmės skyrimas, teisingumo principas, baudžiamasis įstatymas.

The main objective of this master thesis is to analyse and reveal the conditions and peculiarities of the application of the exceptional methods of mitigation of penalties, which are regulated in Article 62, Article 54(3) and Article 64-1 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania. The study is based on the analysis of both scientific literature and Lithuanian case law, but the main focus is on the analysis of case law. The work reveals the concept of the general grounds for sentencing, as set out in Article 54(1) and (2) of the CC, as well as the significance of the principle of fairness for sentencing. The essence of this work is to highlight the rules of application of Articles 62, 54(3) and 64-1 of the CC as developed in the case law. The work provides an overview of the criteria to be assessed in order to ensure that the sentence is proportionate and fair, taking into account the personality of the perpetrator, the nature of the offence and other circumstances.

Key words: court, punishment, sentencing, principle of justice, criminal law.

TURINYS

IŽANGA.....	2
1. BENDRIEJI BAUSMIŲ SKYRIMO PAGRINDAI IR TEISINGUMO PRINCIPO SAMPRATA.....	5
1.1. Bendrųjų bausmių skyrimo pagrindų samprata ir reikšmė.....	5
1.2. Teisingumo principo reikšmė bausmių skyrimui	12
2. LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMAJAME KODEKSE NUMATYTŲ IŠIMTINIO BAUSMĖS ŠVELNINIMO SĄLYGŲ SAMPRATA IR JŲ TAIKymo YPATUMAI LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISMŲ PRAKTIKOJE.....	18
2.1. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 62 straipsnio samprata ir taikymo ypatumai	19
2.2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 54 straipsnio 3 dalies samprata ir taikymo ypatumai	26
2.3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 64 (1) straipsnio samprata ir taikymo ypatumai	33
IŠVADOS	37
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	39
SANTRAUKA	42
SUMMARY	43

IŽANGA

Temos aktualumas. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – Konstitucija) yra įtvirtinta, jog teisingumą vykdo tik teismai. Vienas iš teisingumo įgyvendinimo mechanizmų – bausmės skyrimas. Bausmė skiriama tokiam asmeniui, kuris pripažintas kaltu. Bausmės skyrimas yra sudėtingas procesas, reikalaujantis visiško teisėjų nešališkumo bei detalaus, aplinkybių, kurios apibūdina nusikalstamą veiką ir ją padariusio asmens, nustatymo ir įvertinimo. Bausmė privalo būti individualizuota, parinkta teisinga kiekvienam individualiam atvejui. Tačiau, praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet bausmė neatitinka proporcingumo, teisingumo ir kitų kriterijų – nustatytos aplinkybės rodo, kad įstatymo numatyta bausmė už tam tikrą nusikalstamą veiką yra netinkama pagal padarytos veikos ir ją padariusio asmens pavojingumą. Tokiais atvejais teismas turi teisę skirti švelnesnę bausmę pagal įstatymų leidėjo numatytus pagrindus, kurie reglamentuoti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 62 straipsnyje, 54 straipsnio 3 dalyje ir 64 prim (toliau – 64 (1)) straipsnyje. Šios temos aktualumas pasireiškia tuo, kad yra keliama svarbūs teisiniai, probleminiai ir moraliniai klausimai: kada ir tiksliai kokiais atvejais galima taikyti tokias išimtis? Ar yra įgyvendinamas teisingumas paskyrus švelnesnę bausmę? Kokios aplinkybės turi didžiausią įtaką išimtiniam bausmės švelninimui? Ši tema yra aktuali tiek teisininkams, tiek visuomenei, nes teisingumo įgyvendinimas yra tiesiogiai susijęs su visuomenės nuomone ir pasitikėjimu ne tik teismų sistema, bet ir kitų teisėsaugos institucijų darbu. Be to, ši tema aktuali ir tuo, kad bausmės skyrimas tiesiogiai susijęs su žmogaus teisėmis – teismai turi užtikrinti, kad bausmės būtų teisingos ir humaniškos, atsižvelgiant į kiekvienos baudžiamosios bylos aplinkybes, ne tik į griežtus įstatymų reikalavimus.

Tikslas. Šio darbo tikslas yra išanalizuoti ir atskleisti išimtinio bausmių švelninimo būdų, kurie reglamentuoti BK 62 straipsnyje, 54 straipsnio 3 dalyje ir 64 (1) straipsnyje, taikymo sąlygas, ypatumus, problematiką.

Šio darbo objektas – išimtinio bausmės švelninimo sąlygos, kurios numatytos BK 62 straipsnyje, 54 straipsnio 3 dalyje ir 64 (1) straipsnyje.

Uždaviniai:

1. Atskleisti bausmės skyrimo pagrindų, numatytų BK 54 str. 1 ir 2 d., sampratą.
2. Atskleisti teisingumo principo reikšmę bausmių skyrimui.
3. Išanalizuoti ir atskleisti BK 62 straipsnio, 54 straipsnio 3 dalies, 64 (1) straipsnio sampratas, taikymo aspektus ir taisykles suformuotas Lietuvos Respublikos teismų praktikoje.

Tyrimo metodai:

1. Analizės metodas – šiuo metodu buvo analizuojama mokslinė literatūra, Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, kiti įstatymai.
2. Bylų analizės metodas – šiuo metodu buvo analizuojama Lietuvos Respublikos teismų praktika.
3. Sisteminės analizės metodas – šio metodo pagalba buvo analizuojama mokslinėje literatūroje pateikta išimtinio bausmės švelninimo analizė, o taip pat susisteminta ir susieta su praktika. Buvo siekiama susisteminti teorinius ir praktinius aspektus, išryškinant išimtinio bausmės švelninimo normų taikymo ypatumus teismų praktikoje.
4. Lyginamasis metodas – šio tyrimo metodo pagalba buvo lyginama baudžiamosios teisės teoretikų pateiktos teisingumo principo sampratos bei tarpusavyje lyginami darbe analizuoti išimtinio bausmės švelninimo pagrindai.

Darbo originalumas. Magistro darbo autorės atlikta baudžiamosios doktrinos, mokslinių straipsnių analizė leidžia daryti išvadą, jog platesniu ar siauresniu mastu išimtinio bausmės švelninimo pagrindų, numatytų BK 62 str., 54 str. 3 d. ir 64 (1) yra nagrinėję ir analizavę prof. habil. dr. Vytautas Piesliakas, prof. habil. dr. Gintaras Švedas, prof. dr. Romualdas Drakšas, dr. Tomas Girdenis, teisininkas Antanas Dapšys.

Magistro darbo autorės žiniomis, per pastaruosius penkerius metus, tokia tema, kaip išimtinis bausmės švelninimas, nagrinėjama nebuvo. Tačiau, yra keletas magistro darbų, kuriuose atskirai buvo nagrinėjami išimtinio bausmės švelninimo pagrindai, antai Vilniaus universiteto Teisės fakulteto V kurso, baudžiamosios justicijos studijų šakos studentės Evelinos Vyšniauskaitės 2023 m. magistro darbe tema „LR BK 54 straipsnio 3 dalies taikymas ir jo

problematika teismų praktikoje“ plačiai analizuojamas vienas iš bausmės švelninimo pagrindų – BK 54 str. 3 dalis. Taip pat, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto II kurso, baudžiamosios justicijos studijų šakos studentės Karolinos Sinotovos 2023 m. magistro darbe tema „Bausmės skyrimo reglamentavimo principai“, buvo nagrinėjamas ir teisingumo principas bei jo reikšmė švelnesnės bausmės skyrimui.

Šio magistro darbo originalumas pasireiškia tuo, kad tema nėra griežtai apibrėžta vienu ar kitu bausmės švelninimo pagrindu, todėl šiame magistro darbe be įprastai nagrinjamų bausmės švelninimo pagrindų, t. y. BK 54 str. 3 d. ir 62 str., papildomai nagrinėjamas – BK 64 (1) straipsnis. Šio magistro darbo objektas, tikslas ir uždaviniai apima tris išimtinio bausmės švelninimo pagrindus, o pagrindiniu tyrimo metodu laikoma – išsami teismų praktikos analizė.

Svarbiausi šaltiniai. Šio darbo svarbiausi šaltiniai yra Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, knyga „Lietuvos baudžiamoji teisė, antroji knyga“ aut. Vytautas Piesliakas, 2008 m. bei Lietuvos Respublikos teismų praktika.

1. BENDRIEJI BAUSMIŲ SKYRIMO PAGRINDAI IR TEISINGUMO PRINCIPO SAMPRATA

Pasaulyje neegzistuoja tokia visuomenė, kurioje nebūtų neigiamai vertinamų bei tokiais pripažintų žmonių poelgių. Vagystė, nužudymas, plėšimas ir kitos nusikalstamų požymių turinčios veikos yra pripažintos neleistinomis ir už kurių padarymą taikoma baudžiamoji atsakomybė. „Nusikaltimo darymas baudžiamajoje teisėje pirmiausia siejamas su baudžiamąja atsakomybe. <...> Darant nusikalstamą veiką atsiranda baudžiamasis teisinis pagrindas“ (Piesliakas, 2008a, p. 175-177). Baudžiamasis įstatymas - BK yra pagrindinis ir aukščiausiąją galią turintis baudžiamasis įstatymas, kuriame yra numatytos nusikalstamos veikos - pavojingos visuomenei, įstatymas jas draudžia ir numato galimas pasekmes už tokių veikų darymą, o viena iš pasekmių – bausmės (Abramavičius et al, 2004, p. 16-17). Baudžiamasis įstatymas numato skirtingas bausmes už kiekvieną nusikalstamą veiką, tačiau, kartu numato ir bausmių skyrimo taisykles. Šio skyriaus kontekste svarbiausia yra atskleisti bendrąsias bausmių skyrimo taisykles bei jų reikšmę ir išanalizuoti teisingumo principą, jo įgyvendinimo svarbą.

1. 1. Bendrųjų bausmių skyrimo pagrindų samprata ir reikšmė

Bausmės skyrimas yra sudėtingas ir painus procesas, taip pat, tai viena iš baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo formų. BK 2 str. 1 d. numatyta, kad asmuo atsako pagal baudžiamąjį kodeksą, tik tuo atveju, jei jeigu jo padaryta veika buvo uždrausta baudžiamojo įstatymo, galiojusio nusikalstamos veikos padarymo metu, o šio straipsnio 3 d. nurodoma, kad asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką (Baudžiamasis kodeksas, 2000). Taigi, Lietuvos baudžiamoji teisė grindžiama individualios atsakomybės principu, pagal kurį asmuo gali baudžiamas tik už savo padarytą nusikalstamą veiką bei kriminalinė bausmė gali būti skiriama tik pagal įstatymą. Paskiriama bausmė turi būti proporcinga ir teisinga, o siekiant įgyvendinti šį reikalavimą, įstatymų leidėjas privalo numatyti aiškius ir išsamius normatyvus, t. y. taisykles, pagrindus, tokioms bausmėms paskirti (Švedas et al, 2020, p.105).

Bendrieji bausmių skyrimo pagrindai reglamentuoti BK 54 str. 1 ir 2 dalyse. Šie pagrindai atspindi atsakomybės individualizavimo principą, kurio esmė – nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui skiriama bausmė turi būti skiriama individualiai, parinkta atsižvelgiant į padarytos nusikalstamos veikos sunkumą, bet ypatingai į kaltininko asmenybę (Piesliakas, 2006, p. 107). Pirmoje šio straipsnio dalyje nurodoma: „Teismas skiria bausmę pagal šio kodekso specialiosios dalies straipsnio, numatančio atsakomybę už padarytą nusikalstamą veiką, sankciją laikydamasis šio kodekso bendrosios dalies nuostatų.“ Šioje nuostatoje nurodytos dvi bausmių skyrimo taisyklės: pirmoji – teismas skiria tik tokią bausmę, kokia yra numatyta baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies straipsnio sankcijoje, antroji – teismas skirdamas bausmę privalo laikytis BK bendrosios dalies nuostatų. Trečioji taisyklė numatyta BK 54 str. 2 d., kurioje numatyta, jog teismas skirdamas bausmę privalo atsižvelgti į padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį, kaltės formą ir rūšį, padarytos nusikalstamos veikos motyvus ir tikslus, nusikalstamos veikos stadiją, kaltininko asmenybę, asmens kaip bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką formą ir rūšį, atsakomybę lengvinančias bei sunkinančias aplinkybes ir padarytą žalą (Baudžiamasis kodeksas, 2000).

Pirmasis pagrindas nustato, tai, kad teismas skirdamas bausmę privalo ją skirti tokios rūšies, kokia yra numatyta specialios dalies straipsnio, numatančio baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamą veiką, sankcijoje. Antrasis bausmių skyrimo pagrindas įpareigoja teismą skiriant bausmes laikytis BK bendrosios dalies nuostatų. Abu šie pagrindai yra imperatyvūs.

BK 42 str. 1 ir 2 dalyse reglamentuotos bausmių rūšys padarius nusikaltimą ir baudžiamąjį nusižengimą, tačiau ne visos bausmių rūšys nurodytos kiekvieno BK specialiosios dalies straipsnio sankcijoje. Įstatymo leidėjas numato bausmių rūšis ir jų režius kiekvienam baudžiamajam nusižengimui ir nusikaltimui, tai yra imperatyvi norma ir teismas neturi laisvės rinktis, kokią bausmės rūšį bei jos dydį gali skirti. Teismas skirdamas bausmę pirmiausia vadovaujasi BK specialiosios dalies straipsnyje numatyta sankcija, o ne BK 42 straipsniu. Tai, pasak profesoriaus Vytauto Piesliako, yra „pirmoji ir „geležinė“ bausmių skyrimo taisyklė (Piesliakas, 2008a, p. 249 -250). Teismas, skirdamas bausmę, privalo būti gerai išstudijavęs BK bendrąsias nuostatas numatytas skyriuose „Bausmė“, „Bausmės skyrimas“, „Baudžiamojo poveikio priemonės ir jų skyrimas“, „Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai“ (Piesliakas, 2008a, p. 252). Šiuose BK skyriuose reglamentuoti nurodymai, imperatyvios gairės ir ypatumai, kurie yra svarbūs bausmių skyrime ir be šių nuostatų išmanymo ir taikymo, teismai skirdami bausmes, neišvengtų įstatymų pažeidimų, be visa ko – teisingų bausmių

skyrimo. Pavyzdžiui, iš visų esančių bausmių rūšių, laisvės atėmimo bausmė, yra vienintelė bausmės rūšis, kurios dydžiai yra numatyti BK specialiosios dalies straipsnio sankcijoje, kitų bausmių dydžiai nėra numatyti straipsnių sankcijose (Piesliakas, 2008a, p. 252).

BK 47 str. 3 d. nustatyti baudos dydžiai už baudžiamąjį nusižengimą, nesunkų nusikaltimą, apysunkį nusikaltimą, sunkų nusikaltimą, neatsargų nusikaltimą, šio straipsnio 4 d. numatytas baudos dydis juridiniams asmenims, pagal 47 str. 5 d. šie baudos dydis nėra nurodytas specialiosios dalies straipsnio sankcijoje, jį nustato teismas. Taigi, teismas skirdamas bausmę – baudą, negali pats nuspręsti baudos dydžio, privalo vadovautis nustatytais baudos dydžio režiais, kurie numatyti minėtame straipsnyje.

Be baudos dydžio nustatymo yra svarbūs yra daug kitų nuostatų, kuriais teismas turi vadovautis skiriant bausmę, kaip antai „Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai“ skyriuje, 90 str. 1 d. numatytos bausmių rūšys, kurios gali būti skirtos nepilnamečiams, o kitose straipsnio dalyse detaliau nurodomi ypatumai skiriant vienos ar kitos rūšies bausmę, pavyzdžiui 90 str. 3 d. nurodo, kad nepilnamečiams negali būti skiriama daugiau kaip 240 valandų viešųjų darbų. Šios nuostatos tiksliai nurodo gaires, kurių teismas, skirdamas bausmę nepilnamečiams, negali nepaisyti.

Svarbu akcentuoti ir tai, kad bausmės diferencijavimo galimybės yra nustatytos pačiame BK, pagal veikos pobūdį: BK 11 str. nurodomi kokie nusikaltimai yra nesunkūs, apysunkiai, sunkūs ir labai sunkūs, o 12 str. pateikta kokios nusikalstamos veikos yra baudžiamieji nusižengimai ir teismas privalo pagal įstatyme nustatytus objektyviusius ir subjektyviusius požymius įvertinti veiką, nurodyti atitinkamą baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies straipsnį, kuriame yra jos požymiai (Abramavičius et al, 2004, p. 54). Taigi visos baudžiamojo įstatymo bendrosios dalies išmanymas yra svarbus, teismas privalo skirti bausmes, remdamasis bendrosios dalies nuostatų.

Kaip minėta, pirmasis ir antrasis bausmių skyrimo pagrindai yra glaudžiai susiję, jų tikslas yra nustatyti teismams imperatyvias nuostatas, kuriomis teismai privalo vadovautis skirdami bausmes. Pirmiausia teismas, rinkdamas bausmę atsižvelgia į BK specialiosios dalies straipsnyje numatytą sankciją, kurioje yra nurodytos taikytinos bausmės rūšys (ar viena rūšis) bei konkrečios jų ribos. Sankcijose, kuriose numatytos kelios alternatyvios bausmių rūšys suteikia teisėjams didesnę pasirinkimo galimybę ir palieka daugiau laisvės teisėjo nuožiūrai, tačiau net ir esant alternatyviai sankcijai, bendrieji bausmės pagrindai gali riboti teisėjo

nuožiūrą (Gumuliauskas, 2004, p. 90). Vis dėlto sankcijose dažniausiai yra pateiktos tik bendros nuostatos, o platesnis bausmės taikymas detalizuojamas bendrojoje BK dalyje.

Atkreiptinas dėmesys, jog įstatymų leidėjas bausmės dydžio ribas pagrįsdamas nurodė tik laisvės atėmimo bausmei, o kitų bausmių rūšių dydžiai nėra apibrėžiami BK specialiosios dalies normų sankcijose. Pavyzdžiui, teismas sprendamas skirti bausmę – baudą, kai tokios bausmės paskyrimo galimybė numatyta sankcijoje, teismui reikia žinoti kokią dydžio baudą gali paskirti už atitinkamą nusikalstamą veiką. Būtent BK bendrojoje dalyje yra reglamentuoti kiekvienos bausmės rūšies dydžio apribojimai ir taikymo specifika, įskaitant ir laisvės atėmimo bausmę. BK 47 str. 3 d. 3 p. yra numatyta, jog už apysunkį nusikaltimą baudos dydis yra nuo 100 iki 4000 MGL, o BK 48 str., kuriame apibrėžta laisvės apribojimo bausmė, o šio straipsnio 6 d. numatyta, jog teismas skirdamas asmeniui laisvės apribojimo bausmę kartu gali paskirti ir BK 9 skyriuje numatytas vieną ar kelias baudžiamojo poveikio priemones, o nepilnamečiui asmeniui – BK 11 skyriuje numatytas vieną ar kelias auklėjamojo poveikio priemones ir (ar) kitus baudžiamajame įstatyme nenumatytus draudimus ar įpareigojimus, jeigu, teismo nuomone, tai darytų teigiamą įtaką kaltininko elgesiui. Taigi, bendrojoje baudžiamojo įstatymo dalyje pateikiami normatyvai ir ypatumai dėl skirtingų rūšių bausmių, kurie specialiosios dalies sankcijose nėra tiesiogiai įvardyti ir remiantis jais teismas gali paskirti motyvuotą ir tinkamą bausmę.

Bausmė gali būti skiriama tik tiems asmenims, kurie pripažinti kaltais dėl nusikalstamos veikos padarymo. Pirmas ir svarbiausias žingsnis nuo kurio prasideda ir kuriuo baigiasi baudžiamoji byla – subjektyviųjų ir objektyviųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių nustatymas ir vertinimas. Šių požymių nustatymo ir vertinimo reikšmė atsispindi individualizuojant bausmę skirtingose baudžiamosiose bylose, vertinant skirtingus požymius atitinkinančias nusikalstamas veikas bei tas veikas padariusius asmenis. Būtina, kad nusikalstama veika būtų tinkamai įvertinama teisiniu požiūriu, t. y. tiksliai kvalifikuota pagal baudžiamąjį įstatymą. Teismas išsiaiškinęs bendrąsias bausmių skyrimo, atskirų bausmių rūšių taikymo ypatybes ir sankcijas numatytas BK specialiosios dalies straipsniuose, nustato ne tik bausmės rūšį, bet ir jos dydį, šiame etape teismas vadovaujasi BK 54 str. 2 d. numatyta bausmių skyrimo taisykle. Ši taisyklė apsprendžia ir būtent šioje normoje numatytos aplinkybės turi įtaką skirtinos bausmės rūšiai ir dydžiui.

Trečiasis bausmių skyrimo pagrindas, kuris reglamentuotas BK 54 str. 2 d. nurodo, jog teismas, skirdamas bausmę, atsižvelgia į: 1) padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį; 2) kaltės formą ir rūšį; 3) padarytos nusikalstamos veikos motyvus ir tikslus; 4) nusikalstamos veikos stadiją; 5) kaltininko asmenybę; 6) asmens kaip bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką formą ir rūšį; 7) atsakomybę lengvinančias bei sunkinančias aplinkybes; 8) nusikalstama veika padarytą žalą (Baudžiamasis kodeksas, 2000). Ši bausmių skyrimo taisyklė susijusi su kaltininko individualizavimu ir pačios nusikalstamos veikos padarymo aplinkybėmis.

Ne kaip pirmosios dvi taisyklės, ši daugiau palieka laisvės teisėjo teisinei sąmonei ir suteikia lankstumo priimant sprendimus dėl bausmės skyrimo (Piesliakas, 2008a, p. 249). Kiekvienu atveju, teismas vertina šiuos kriterijus, kurie lemia, kad bausmė būtų skiriama ne formali, o pritaikyta pagal konkretaus asmens ir padaryto nusikaltimo aplinkybes, todėl ši bausmės skyrimo pagrindų taisyklė sietina su bausmės individualizavimu. Skiriant bausmę, visos aplinkybės įvardytos BK 54 str. 2 d., turi būti vertinamos ir pabrėžtina, kad visos jos turi vienodą reikšmę parenkant bausmės rūšį ir dydį (Piesliakas, 2008a, p. 296). Ši taisyklė įtvirtinta ir teismų praktikoje: „Pagal baudžiamąjį įstatymą teismas skiria bausmę pagal BK specialiosios dalies straipsnio, įtvirtinančio atsakomybę už padarytą nusikalstamą veiką, sankciją laikydamasis BK bendrosios dalies nuostatų. Skirdamas bausmę, teismas atsižvelgia į: padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį; kaltės formą ir rūšį; padarytos nusikalstamos veikos motyvus ir tikslus; nusikalstamos veikos stadiją; kaltininko asmenybę; asmens kaip bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką formą ir rūšį; atsakomybę lengvinančias bei sunkinančias aplinkybes (BK 54 straipsnio 1, 2 dalys). Pažymėtina, kad, individualizuojant bausmę, visoms šioms aplinkybėms turi būti skiriama vienoda teisinė reikšmė, nè vienai iš jų neturi būti suteikiama išskirtinė dominuojama reikšmė” (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-132-942/2021).

Kone svarbiausias požymis, kurį teismas privalo nustatyti kiekvienoje byloje yra kaltės forma ir rūšis. BK 14 – 16 str. numato kaltės formas (BK 14 str.), tyčinio nusikaltimo ir baudžiamojo nusižengimo (BK 15 str.) bei neatsargaus nusikaltimo ir baudžiamojo nusižengimo sampratas. Kaltės formos ir rūšies nustatymas yra vienas iš esminių veikos pavojingumo nustatymo kriterijų, kaip antai tyčia padarytos nusikalstamos veikos yra laikomos

pavojingesnėmis. Šio požymio nustatymas svarbus ir pačio asmens asmenybės pavojingumui įvertinti (Švedas et al, 2020, p. 112).

BK 54 str. 2 d. nurodyta taisyklė labai svarbi, nes teisinga bausmė gali būti paskiriama tik atitinkamai įvertinus kaltininką, jo asmenybę. Teismas vertindamas nusikalstamą veiką padariusio asmens asmenybę, turi skirti asmenybės požymius, kurie lemia asmens pavojingumą ir kurie neturi tam įtakos. Teismas vertindamas nusikalstamą veiką padariusio asmens, pabrėžia asmenybės požymius, kurie lemia asmens pavojingumą ir požymius, kurie neturi jokios tam įtakos, kaip antai kaltininko pavojingumą lemia požymiai, apibūdinantys jį iki veikos padarymo, pvz. ankstesnės nusikalstamos veikos ar kiti teisės pažeidimai, narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimas, girtuokliavimas, socialinė aplinka ir vaidmuo, požiūris į darbą, mokslą ir panašūs veiksniai. Šeimyninė padėtis, išsilavinimas, amžius, sveikatos būklė ir panašūs požymiai taip pat yra svarbūs ir paprastai turi reikšmės skiriant švelnesnę bausmę (Švedas et al, 2020, p. 112 – 113).

Taip pat, vienas svarbesnių momentų vertinant kaltininko asmenybę, ar nusikalstama veika padaryta atsitiktinai, dėl kitų žmonių įtakos ar antivisuomeninės nuostatos jau buvo susiformavusios iki veikos padarymo ir kitos panašios aplinkybės, kurios yra svarbios kaltininko asmenybės nustatymui (Piesliakas, 2008a, p. 273). Kauno Apygardos teismo teisėjų kolegija nurodo: „Be aptartų esminių bausmės skyrimo pagrindų, tinkamas kaltininko asmenybės įvertinimas taip pat yra svarbi teisingos bausmės parinkimo sąlyga. Vertindamas kaltininko asmenybės pavojingumą ir parinkdamas bausmės rūšį bei dydį, teismas turi ypač atidžiai ištirti, ar nusikaltimas padarytas atsitiktinai, dėl kitų asmenų įtakos arba nepalankiai susiklosčius aplinkybėms, ar kaltininko antivisuomeninės nuostatos jau buvo susiformavusios iki nusikalstamo poelgio ir nusikaltimas buvo tik loginis kaltininko gyvenimo būdo bei jo ankstesnio elgesio padarinys“ (Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. kovo 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-219-737/2025).

Kaltininko asmenybės įvertinimo kontekste, itin didelę reikšmę turi nusikalstamos veikos padarymo motyvų ir tikslų nustatymas, kuris taipogi yra išsamiai vertinamas bylos nagrinėjime. Teismas vertindamas asmens motyvus ir tikslus, privalo atsižvelgti į jų formavimosi aplinkybes, dažnai nusikalstamo elgesio motyvai ir tikslai būna, kaip išraiška į kaltininkui nepalankią socialinę aplinką, pvz. nužudymo motyvai – reakcija į nuolatinį asmens orumo žeminimą (Švedas et al, 2020, p. 112). Tačiau motyvai gali būti įrodantys didesnę

asmens pavojingumą, pvz. asmuo nužudė kitą asmenį dėl to, kad atitektų bendro šeimos nario po mirties paliktas turtas.

Šios taisyklės svarba ir reikšmė labai atsiskleidžia, kai nusikalstamą veiką padaro daugiau, nei vienas asmuo. Tokiais atvejais, bausmės parenkamos tik individualizuojant kiekvieno atskiro asmens vaidmenį nusikalstamos veikos padaryme, pasiremiant numatytais bausmių skyrimo taisyklėmis, bei, žinoma, pagal 54 str. 2 d. numatytus kriterijus. LAT yra išaiškinęs: „Vadovaujantis teisingumo principu, kaltininkui turi būti užtikrintas tinkamai individualizuotos bausmės paskyrimas, kuris geriausiai atitiktų įstatyme įtvirtintos bausmės paskirtį. Bausmė už nusikalstamą veiką turi atitikti tos veikos pavojingumo pobūdį bei laipsnį, <...> būtina atsižvelgti į kaltininko asmenybę, jo elgesį prieš nusikalstamos veikos padarymą, nusikalstamos veikos darymo metu ir po jos. <...> Pagal teismų praktiką, nustatant nuteistajam bausmės dydį, bausmės lyginimas su kitiems bendrininkams paskirtos bausmės dydžiais neturi reikšmės, nes bausmės skyrimas yra individualus procesas, kurį lemia tiek konkrečios nustatytos nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės, tiek ir kitos aplinkybės, susijusios išskirtinai su konkrečiu nuteistuoju, jo dalyvavimo padarant nusikalstamą veiką pobūdžiu, jo asmenybe ir kt. <...> parinkdami ir skirdami skirtingas bausmes M. T. ir V. M., kurie įvykdė ženkliai daugiau nusikaltimų nei kiti nuteistieji ir buvo pripažinti organizatoriais, nepažeidė lygiateisiškumo ir teisingumo principų. Priešingai, BK nuostatos, reglamentuojančios bausmės skyrimą (BK 41, 54, 61–64 straipsniai) <...> įpareigoja teismą kiekvienam nuteistajam paskirti individualizuotą bausmę.” (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-3-976/2025). BK 54 str. 2 d. 6 p. numatytas pagrindas atsižvelgti į asmens, kaip bendrininko vaidmenį yra labai svarbus skiriant bausmę, kadangi yra numatyta įvairių bendrininkavimo vaidmenų – organizatorius, kurstytojas, padėjėjas. Kiekvieno jų veiksmas nusikalstamos veikos kontekste vertinami skirtingai - nuo mažiau pavojingų iki itin pavojingų, o tai lemia ir skiriamos bausmės dydį (Švedas et al, 2020, p. 113). Atkreiptinas dėmesys, jog nustatinėjant visas aptartas aplinkybes ne ką mažiau yra nustatyti nusikalstamos veikos stadiją. Šio kriterijaus nustatymas yra vienas svarbesnių, kadangi nusikalstamos veikos stadija įtakoja bausmės skyrimą. Paprastai, už rengimąsi ir pasikėsinimą padaryti nusikalstamą veiką, skiriama švelnesnė bausmė, nei už pabaigtą nusikalstamą veiką (Švedas et al, 2020, p. 112).

Bendrieji bausmių skyrimo pagrindai yra viso baudmės skyrimo proceso pamatas, kuris apibrėžia teisingą įstatymų taikymą, bet kartu leidžia teisėjui laisviau vertinti ir pagal savo nuožiūrą skirti bausmes. Darytina išvada, jog pirmasis ir antrasis bausmių pagrindai yra sietini su tinkamu įstatymo taikymu, o trečiasis pagrindas sietinas su visumos aplinkybių nustatymu, bet taip pat labiausiai atspindi ar gerai pritaikytas baudžiamasis įstatymas, t. y. ar tinkamai yra kvalifikuota nusikalstama veika, ar kaltinamas asmuo tikrai yra kaltas ir kiti svarbūs požymiai. Geras įstatymų išmanymas ir tinkamas nustatytų požymių ir kitų aplinkybių apibūdinančių nusikalstamą veiką ir tą veiką padariusį asmenį, įvertinimas sudaro realias galimybes teismui paskirti teisingą bausmę. Teisinga baudmė yra tik tokia, kuri atitinka įstatymų leidėjo keliamus reikalavimus bei yra individualiai parenkama kiekvienam kaltininkui, tarpusavyje derinant ir įgyvendinant baudmės skyrimo pagrindus.

1.2. Teisingumo principo reikšmė bausmių skyrimui

Nors teisingumo principas yra bendrasis visų teisės šakų principas, tačiau baudžiamojoje teisėje, o ypač – bausmių skyrimo procese, šis principas turi ypatingą svarbą, nes teismai vadovaudamiesi būtent šiuo principu, privalo užtikrinti detalai individualizuotos baudmės paskyrimą nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui. Todėl, teisingumo principas yra vienas iš svarbiausių baudžiamosios teisės principų ir kartu viena iš BK 41 str. 2 d. įvardytų baudmės paskirčių. Be kitų teismų įstatyme esančių principų, kurie nurodo taisykles ir imperatyvias normas, kurių laikantis teismas vykdo teisingumą, teisingumo principas yra pamatas ir esmė. Pati teisingumo sąvoka suvokiama ir kaip teismų paskirtis ir kaip pamatinis bausmių skyrimo principas, o jo įgyvendinimas yra teismų siekis ir rezultatas.

Pagrindiniame ir aukščiausią teisinę galią turinčiame Lietuvos Respublikos akte - Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – Konstitucija) ir jos 119 str. 1 d. reglamentuota, jog „Teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai.“, 112 str. 6 d. nurodoma: „Asmuo, paskirtas teisėju, įstatymo nustatyta tvarka prisielia būti ištikimas Lietuvos Respublikai, vykdyti teisingumą tik pagal įstatymą.“, o 31 str. 2 ir 4 d. nurodyta: „Asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas. <...> Bausmė gali būti skiriama ar taikoma tik remiantis įstatymu.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992).

Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs Konstitucijos 31 str. 2 ir 4 d. reikšmę ir svarbą: „pagal Konstituciją nepriklausomas ir nešališkas teismas, nagrinėdamas bylą ir tirdamas visas bylos aplinkybes, negali bausmės paskirti nesiremdamas įstatymu; konstitucinė teisė į teisingą teismą *inter alia* reiškia ne tik tai, kad teismo proceso metu turi būti laikomasi baudžiamojo proceso teisės principų ir normų, bet ir tai, kad baudžiamajame įstatyme nustatyta ir teismo paskirta bausmė turi būti teisinga; baudžiamajame įstatyme turi būti numatytos visos galimybės teismui, atsižvelgus į visas bylos aplinkybes, asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, paskirti teisingą bausmę. Neteisingos bausmės paskyrimas reikštų, kad yra pažeidžiama asmens teisė į teisingą teismą, taigi ir Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalis bei konstitucinis teisinės valstybės principas.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutarimas Nr. KT49-A-N5/2020).

BK 41 str. reglamentuota bausmė ir jos paskirtis, o šio straipsnio 2 d. 5 p. numatyta viena iš bausmės paskirčių – užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą (Baudžiamasis kodeksas, 2000). Atkreiptinas dėmesys, jog senajame baudžiamajame kodekse, teisingumo principas nebuvo minimas. Tai sietina su tuo, kad teisingumo principas buvo siejamas tik su teismų procesine veikla ir buvo aiškinamas tik taip, kad teismas nagrinėja baudžiamąsias bylas ir tik teismas priima nuosprendžius dėl asmens padarytos veikos baudžiamojo teisinio įvertinimo, o baudžiamasis teisinis asmens padarytos veikos vertinimas likdavo už šio principo ribų (Piesliakas, 2006, p. 100).

Kaip jau buvo minėta, teismai vykdo teisingumą, o teisingumas yra įgyvendinimas teismui nubaudžiant asmenį padariusį nusikalstamą veiką – skiriant bausmę. Viena iš bausmės paskirčių (ir jos esmė), be teisingumo, yra nubaudimas, taigi bausmės teisingumas pasiekiamas per teisingą nubaudimą. Tačiau teisingo nubaudimo sąlyga yra teismo galimybė paskirti teisingą bausmę. Bausmės teisingumas pasiekiamas per teisingą nubaudimą, o teisingo nubaudimo sąlyga yra teismo galimybė paskirti teisingą bausmę (Piesliakas, 2008b, p. 8 - 9). Teisingumas būdamas vienas iš bausmės tikslų, glaudžiai susijęs, o tiksliau – einantis kartu su ankstiniame poskyryje analizuotais bendraisiais bausmės skyrimo pagrindais, o Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra konstatavęs, kad teisingumas – tai visų pirma teisingas baudžiamasis įstatymas, sudarantis sąlygas kurti vienodą teismų praktiką (Drakštas, 2020, p. 458).

Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, jog vien formali teisingumo regimybė negali būti laikoma tikroju teisingumu, jeigu sprendimo turinys yra neteisingas. Teisingumo principas tiesiogiai siejamas su teismų pareiga priimti teisingus sprendimus, o ne su pačiu sprendimo priėmimo teisme procesu: „teisingumas yra vienas pagrindinių teisės, kaip socialinių santykių reguliavimo priemonės, tikslų; jis yra viena svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindas. <...> Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, jog konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas; konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, bet, svarbiausia, tokius teismo sprendimus (kitus baigiamuosius teismo aktus), kurie savo turiniu nėra neteisingi; vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija. Teismas, priimdamas sprendimą byloje, visuomet turi vadovautis įstatymais ir teise, inter alia iš Konstitucijos kylančiais teisingumo, protingumo, proporcingumo, sąžiningumo principais. <...> Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje ne kartą yra išreiškęs poziciją, kad teismas turi turėti galimybę, atsižvelgdamas į reikšmingas bylos aplinkybes, individualizuoti įstatyme įtvirtintą griežtą nuobaudą ir skirti mažesnę nuobaudą nei sankcijoje numatytoji minimali arba švelnesnė nuobaudą nei įstatymo numatytoji.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2022 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. KT62-N6/2022). Šiame Konstitucinio Teismo išaiškinime taip pat atskleidžiama, jog vadovaujantis teisingumo principu, įstatymo leidėjas privalo numatyti galimybę teismui skirti mažesnę, švelnesnę bausmę. Toks pagrindas yra reglamentuotas BK 54 str. 3 d. ir yra analizuojamas šio darbo 2 skyriaus 2.2 poskyryje.

Verta paminėti, jog nėra aiškiai įtvirtintos teisingumo sampratos nei įstatyme, nei teisės doktrinoje, todėl teisingumą skirtingi baudžiamosios teisės tyrinėtojai suvokia bei aiškina skirtingai. Pasak profesoriaus Vytauto Piesliako, teisingumas baudžiamojoje teisėje turi tris aspektus: 1) teisingumas yra teismo veikla nagrinėjant baudžiamąsias bylas ir skiriant bausmes bei baudžiamojo poveikio priemones, 2) teisingumas – tai įstatymų leidėjo veikla nustatant žmogaus poelgių nusikalstamumą ir formuojant sankcijas už nusikalstamas veikas, taip, kad jos būtų teisingos, 3) teisingumas yra vienodos baudžiamosios politikos siekis – kad už panašias nusikalstamas veikas, padarytas tokiomis pat aplinkybėmis, esant panašioms kaltininko asmenybei apibūdinantiems požymiams, būtų skiriamos vienodos bausmės (Piesliakas, 2006, p. 102). Profesorius Romualdas Drakšas teigia, jog „teisingumo principas

suteikia teismui diskreciją interpretuoti įstatymų leidėjo formuluotes ir jas aiškinti <...> skirdamas bausmę teismas privalo realizuoti teisingumo principo nuostatas ir garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises bei laisves <...> teisingumo principo įgyvendinimas neatsiejamas nuo kitų bausmės skyrimo principų realizavimo – bausmės ir kitų baudžiamojo poveikio priemonių skyrimo teisėtumo, humanizmo principo reikalavimų paisymo, bausmės proporcingumo padarytos nusikalstamos veikos pavojingumui, bausmės ekonomijos ir jos individualizavimo principų. Todėl teisingumo principo turinys akumuliuoja vidinę baudžiamajame įstatyme suformuluotų teisinių idėjų vienybę ir jų sąveiką“ (Drakštas, 2020, p. 459). Darytina išvada, jog abu baudžiamosios teisės teoretikai yra teisūs apibūdinant teisingumo principą ir jo reikšmę bausmių skyrime: Vytautas Piesliakas labiau įžvelgia teisingumą per griežtą įstatymų laikymąsi, o Romualdas Drakštas teisingumo principo reikšmę įžvelgia teismų atliekame darbe. Pastebėtina, jog abu šie aiškinimai yra glaudžiai susiję, įstatymai yra teisingumo įgyvendinimo pagrindas, tačiau teismų atliekamas darbas, jų išaiškinimai ir formuojama praktika yra lankstesni, tai svarbu, todėl, nes įstatymas nenumato visų galimų galimybių, o teismai įvertindami skirtingas bylų aplinkybes gali paskirti teisingą bausmę.

Pasak profesoriaus Vytauto Piesliako, piktnaudžiavimas teismo laisve skiriant bausmes gali pakenkti teisingumo interesams, todėl teisingumas – siekis vienodos baudžiamosios teismų praktikos (Piesliakas, 2006, p. 107). Teismų įstatymo 23 str. 2 d. nurodyta: „Aukščiausiasis Teismas formuoja vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus.“, tai lyg tiesioginė nuoroda į tai, kad LAT viena iš užduočių – užtikrinti, jog teismuose vykdomas teisingumas formuotą vienodą praktiką (Teismų įstatymas, 1994). LAT analizuodamas teismų praktiką skiriant bausmes, teikia aiškinimus ir metodines bausmių skyrimo rekomendacijas, kuriomis teismai vadovaujasi bei taip siekia vienodos praktikos bei teisingumo įgyvendinimo (Piesliakas, 2006, p. 107).

Teismų praktikoje išaiškinta, jog „Teisingumas reiškia ne tik tai, kad turi būti išsamiai, visapusiškai ir objektyviai nustatytos bylai reikšmingos aplinkybės, bet ir tai, kad pripažintam kaltu asmeniui skiriama bausmė turi būti adekvati (proporcinga) padarytai nusikalstamai veikai: bausmė už nusikalstamą veiką turi atitikti tos veikos pavojingumo pobūdį bei laipsnį, be to, būtina atsižvelgti į kaltininko asmenybę, jo elgesį prieš nusikalstamos veikos padarymą, nusikalstamos veikos darymo metu ir po jos.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-203-511/2022).

Griežta bausmė, nebūtinai – teisinga bausmė, o švelni bausmė, nereiškia neteisinga bausmė ir atvirkščiai – teisingos bausmės samprata priklauso nuo visuomenės socialinio-politinio išsivystymo, o teisingumo samprata keičiasi kartu su visuomene (Piesliakas, 2006, p. 104).

LAT taip pat yra išaiškinęs dėl teisingos bausmės konteksto: „Pažymėtina, kad teisingos bausmės parinkimas priklauso nuo objektyviai egzistuojančių aplinkybių, vertinant jas ne vien iš kaltininko pozicijų, bet ir sprendžiant pagal byloje nustatytas faktines aplinkybes, atsižvelgiant į skirtingų interesų pusiausvyrą. Teisingumo principo įgyvendinimas negali būti suprantamas vienpusiškai, siejant tik su nuteisto asmens interesais, nes tai neatitiktų bausmės paskirties. Kasacinės instancijos teismas, be kita ko, yra pažymėjęs, kad teisingumo principą pažeidžia ir tie atvejai, kai nepagrįstai skiriama pernelyg švelni, veikos pavojingumo, jos padarinių, kaltininko asmenybės neatitinkanti bausmė. Taigi, nors bausmės rūšies ir jos dydžio parinkimas yra teismo, nagrinėjančio baudžiamąją bylą, prerogatyva, tačiau individualizuodamas bausmę teismas saistomas bendrųjų bausmės skyrimo pagrindų (BK 54 straipsnis), bausmės paskirties (BK 41 straipsnio 2 dalis), kitų baudžiamajame įstatyme įtvirtintų bausmių skyrimo nuostatų.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-63-813/2025).

Kitoje byloje Šiaulių Apygardos teismas akcentuoja: „Teismų praktikoje teisingumo principas suprantamas visų pirma kaip teisingos bausmės paskyrimas. Teisinga bausmė yra tokia bausmė, kuri atitinka BK 41 straipsnio 2 dalies nubrėžtą bausmės paskirtį ir BK 54 straipsnio 2 dalies pateiktus bendruosius bausmių skyrimo pradmenis.“ (Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2024 m. kovo 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-10-316/2024). Taigi, teisingumo principo įgyvendinimas reikalauja, kad bausmė būtų parinkta atsižvelgiant ne tik į kaltininko interesus, bet ir į veiklos pavojingumą, padarinius bei kaltininko asmenybę. Teisingos bausmės skyrimui remiamasi objektyviai esančiomis aplinkybėmis, kurios turi būti vertinamos ne tik iš kaltininko pozicijų, bet ir pagal kitas aplinkybes, siekiant užtikrinti skirtingų interesų pusiausvyrą. Teismų praktikoje pažymima, kad teisingumo principas yra pažeidžiamas, kai bausmė neatitinka šių kriterijų, todėl parenkant bausmės rūšį ir dydį, teismas turi laikytis bendrųjų bausmės skyrimo pagrindų ir principų, užtikrindamas, kad bausmė realizuotų baudžiamajame įstatyme numatytą bausmės paskirtį, ir taip įgyvendintų teisingumą.

Teisingumo principas bausmių skyrimo procese įtvirtina pareigą teismui parinkti tokią bausmę, kuri būtų proporcinga padarytai nusikalstamai veikai bei kaltininko asmenybei. Šis principas suponuoja bausmės individualizavimo svarbą ir būtinybę. Teisingumo principas bausmės skyrimo procese yra ne tik bendras principas ir siekiama vertybė, bet ir įrankis, užtikrinantis pagrįstų ir sąžiningų sprendimų priėmimą. Šis principas vienas svarbiausių baudžiamosios teisės principų ir neatsiejamas nuo kitų principų, kurių visuma reikalinga vienodos baudžiamosios politikos formavimuisi bei sklandžiam, pagrįstam ir teisingam baudžiamajam procesui.

2. LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMAJAME KODEKSE NUMATYTŲ IŠIMTINIO BAUSMĖS ŠVELNINIMO SĄLYGŲ SAMPRATA IR JŲ TAIKYMO YPATUMAI LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Įstatymas numato keletą sąlygų kuomet gali būti skiriama švelnesnė bausmė, nei numatyta BK specialiosios dalies straipsnio sankcijoje. Šios sąlygos numatytos BK 62 str., 54 str. 3 d. ir iš dalies, išimtinis bausmės švelninimas, numatytas 64 (1) straipsnyje. Teismas švelnesnės bausmės skyrimo galimybę vertina atskirai kiekvienoje byloje, tai yra teismo teisė, o ne pareiga, tačiau švelnesnės bausmės skyrimas negalimas, jeigu asmuo padaręs nusikalstamą veiką neatitinka tam tikrų įstatyme numatytų sąlygų ar bausmė prieštarautų, anksčiau aptartam, teisingumo principui (Piesliakas, 2006, p. 304). Švelnesnės bausmės skyrimas yra glaudžiai susijęs su jau aptartu teisingumo principu, kaltininko padariusio nusikalstamą veiką santykis su padaryta nusikalstama veika, t. y. ar kaltininkas prisipažįsta padaręs nusikalstamą veiką, gailisi, atlygina žalą ir kiti panašūs kriterijai, kurie gali lemti švelnesnės, nei baudžiamajame įstatyme specialiosios dalies straipsnio sankcijoje numatytos bausmės paskyrimą. Bausmės švelninimo pagrindas yra tokios bylos aplinkybės, kurios parodo kaltinamo asmens ir pačios veikos mažesnę pavojingumą (Abramavičius et al, 2003, p. 439).

Teismo galimybė paskirti švelnesnę bausmę gali būti įgyvendinama trejomis skirtingomis formomis: 1) paskirti mažesnę bausmę, negu straipsnio sankcijoje už nusikalstamą veiką numatyta bausmė, 2) paskirti švelnesnės bausmės rūšį, 3) paskirti mažesnę bausmę pavojingam recidyvistui negu numatyta BK 56 straipsnyje. Pirmąją švelnesnės bausmės skyrimą teismas gali taikyti tik laisvės atėmimo bausmei ir tik tuo atveju, jei yra numatyti minimalaus ir maksimalaus laisvės atėmimo bausmės dydžiai. Antrasis būdas, numatydamas galimybę teismui parinkti kitokios rūšies bausmę, nei nurodyta sankcijoje, leidžia parinkti kitą bausmę iš BK 42 str. įvardytų bausmių rūšių, tačiau teismas keisdamas laisvės atėmimo bausmę už nusikaltimus už kuriuos numatyta minimali laisvės atėmimo bausmė, turi atsargiai įvertinti bausmės keitimo klausimą, kadangi, dažniausiai, jei sankcijoje yra nurodyta minimalus laisvės atėmimo bausmės dydis, tai yra labai sunkūs nusikaltimai. Trečiasis būdas aiškiai apibrėžia pavojingo recidyvisto bausmės skyrimo klausimą ir nurodo, kad švelnesnė bausmė tokiam subjektui gali būti skiriama tik esant BK 62 str. pagrindams, tačiau atsikreiptinas dėmesys, jog teismas privalo skirti bausmę tokia, kokia yra numatyta sankcijoje (Piesliakas, 2008a, p. 300-301).

Analizuojant išimtinį bausmės švelninimą ir jo taikymą praktikoje, reikėtų akcentuoti – teismui svarstant galimybę skirti švelnesnę bausmę, nei numatyta BK specialiosios dalies straipsnio sankcijoje, pirmiausia svarstoma galimybė taikyti BK 62 str. nuostatas, o tik vėliau – BK 54 str. 3 d. nuostatas. Taip yra todėl, kad BK 54 str. 3 d. numatytas pagrindas yra lankstus ir nėra griežtai apibrėžtas, o antai BK 62 str. numatyti aiškūs ir griežti pagrindai. LAT yra išaiškinęs: „pagal BK 54 straipsnio 3 dalį, kitokia bausmė, nei nustatyta straipsnio, pagal kurį kvalifikuota veika, sankcijoje, paprastai gali būti paskiriama, jei yra išimtinių aplinkybių ir nėra pagrindo paskirti švelnesnę negu įstatymo nustatytą bausmę pagal BK 62 straipsnį“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-9-387/2025). Naujausioje praktikoje nurodyta: „naujasis baudžiamasis įstatymas, įsigaliojęs 2025 m. vasario 1 d., be kita ko, išplėtė galimybes nuteistiesiems skirti švelnesnes bausmes BK 62 straipsnio ir BK 54 straipsnio 3 dalies (2024 m. balandžio 25 d. įstatymo Nr. XIV-2573 redakcija) pagrindu. Teismas, spręsdamas švelnesnės negu įstatymo numatyta bausmės paskyrimo klausimą, pirmiausia turi nustatyti, ar nėra BK 62 straipsnio 1 ar 2 dalyje numatytų sąlygų taikyti BK 62 straipsnio 3 dalies nuostatų. Tik tokių sąlygų nenustačius, gali būti pritaikyta BK 54 straipsnio 3 dalis. BK 62 straipsnio nuostatų taikymas yra susijęs su konkrečiomis šiame straipsnyje nurodytomis aplinkybėmis“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2025 m. kovo 20 d. nuosprendis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-165-478/2025). Šie LAT ir Lietuvos Apeliacinio teismo išaiškinimai nurodo BK 62 str. viršenybę prieš BK 54 str. 3 d. nuostatą, tai yra nusistovėjusi ir griežta taisyklė bausmių skyrimo procese, kai yra svarstoma galimybė skirti švelnesnę bausmę. Šiame skyriuje svarbiausia yra atskleisti ir išanalizuoti BK 62 str., 54 str. 3 d., 64 (1) str. nuostatų taikymo sampratą, ypatumus, problematiką, pasiremiant Lietuvos Respublikos teismų praktikos analize.

2.1. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 62 straipsnio samprata ir taikymo ypatumai

BK 62 str. yra reglamentuoti pagrindai švelnesnės bausmės skyrimui, ši nuostata yra bendrų bausmės skyrimo taisyklių išimtis. Taip pat, ši baudžiamojo įstatymo norma yra pagrindinė švelnesnės bausmės skyrimo kontekste ir svarstant galimybę skirti švelnesnę bausmę, pirmiausia teismas svarsto galimybę taikyti BK 62 str. nuostatas. Straipsnis susideda

iš 4 dalių, o kiekvienoje iš jų, nurodytos sąlygos, pagal kurias teismas, įvertinęs visas bylos aplinkybes, gali skirti švelnesnę bausmę. Pirmojoje dalyje nurodyta, kad teismas atsižvelgęs į visas bylos aplinkybes, už kiekvieną nusikalstamą veiką gali paskirti švelnesnę, negu įstatymo numatyta, bausmę, jeigu nusikalstamą veiką padaręs asmuo pats savo noru atvyko ar pranešė apie šią veiką arba sulaikytas užklupus darant nusikalstamą veiką ar tuoj po jos padarymo prisipažino ją padaręs, nuoširdžiai gailisi ir (ar) padėjo ikiteisminiam tyrimui ir teismui išaiškinti nusikalstamą veiką ir visiškai ar iš dalies atlygino arba pašalino padarytą turtinę žalą. Išvardytos sąlygos turi būti pilnai įgyvendintos, jog teismas galėtų taikyti 62 str. 1 d. – nesant bent vienos iš jų, šios nuostatos taikymas negalimas.

Antroje straipsnio dalyje išvardyta didesnė grupė aplinkybių dėl kurių teismas galėtų skirti švelnesnę bausmę. Lyginant su pirmąja straipsnio dalimi, antrosios taikymas praktikoje yra dažnesnis, kadangi pirmojoje dalyje numatyta sąlyga „pats savo noru atvyko ar pranešė apie šią veiką“ – praktikoje retai pasitaiko atvejų, kuomet asmuo padaręs nusikalstamą veiką, pats praneštų apie jos padarymą (Piesliakas, 2008a, p. 303).

Trečiojoje dalyje numatytos trys bausmės skyrimo gairės iš kurių teismas pasirenka tinkamiausią, ši straipsnio dalis išskirtinai taikoma tuomet, kai teismas nustato 62 str. pirmos ir antros dalies sąlygas. Ketvirtoje straipsnio dalyje išskirtinai išskiriamos sąlygos nužudymo nusikalstamai veikai: „Teismas taip pat gali pagal šio straipsnio 3 dalį paskirti švelnesnę, negu įstatymo numatyta, bausmę asmeniui, dalyvavusiam tyčia nužudant, jeigu jis prisipažino dėl visų savo padarytų nusikalstamų veikų ir aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytą tyčinį nužudymą, ir: 1) nužudymas padarytas dėl grasinimo ar prievartos arba 2) kaltininko kaip bendrininko vaidmuo nužudant buvo antraeilis, arba 3) veika nutrūko rengiantis nužudyti ar kėsinantis nužudyti.“

Kaip jau buvo minėta, skirti švelnesnę bausmę yra teismo teisė, o ne pareiga. Teismų praktikoje dažnai pasitaiko atvejų, kai asmuo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, skundžia teismo nuosprendžius būtent dėl to, kad teismas neskyrė švelnesnės bausmės - netaikė BK 62 str., LAT yra išaiškinęs: „BK 62 straipsnyje nustatyta tik bausmės švelninimo galimybė, kuria bylą nagrinėjantis teismas gali naudotis išimtiniais atvejais. Pagal įstatymą švelnesnės negu įstatymo nurodytos bausmės paskyrimas, net ir esant konkrečioje baudžiamojoje byloje BK 62 straipsnio 1 ir 2 dalyse nustatytų sąlygų visumai, yra teismo, nagrinėjančio bylą, teisė, o ne pareiga. Sprendimą taikyti BK 62 straipsnio 1 ar 2 dalį teismas gali priimti ne tik konstatavęs

visų įstatyme nurodytų būtinų sąlygų visumą, bet ir atsižvelgdamas į visas kitas bylos aplinkybes. Todėl, net ir esant visoms BK 62 straipsnyje nustatytoms sąlygoms, bylą nagrinėjantis teismas gali bausmės nešvelninti, jei nustato, kad, paskyrus švelnesnę bausmę, jos paskirtis nebūtų pasiekta.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-63-813/2025). Kitoje byloje, Vilniaus Apygardos teismas nurodo, jog "Šis BK straipsnis nesuteikia teisės kiekvienam baudžiamojon atsakomybėn traukiamam asmeniui reikalauti, kad jam būtų skiriama švelnesnė, negu įstatymo nurodyta, bausmė. Be to, atkreiptinas dėmesys į tai, kad net ir esant BK 62 straipsnyje nustatytoms sąlygoms bylą nagrinėjantis teismas gali bausmės nešvelninti, jei nustato, kad, paskyrus švelnesnę bausmę, jos paskirtis nebūtų pasiekta“ (Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. gruodžio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-421-932/2022). Galima daryti išvadą, jog bausmių skyrimo kontekste, svarbiausia, vykdant teisingumą ir parenkant teisingą bausmę kiekvienam individualiam asmeniui, yra įgyvendinti BK 41 str. nurodytą bausmės paskirtį, o kai kuriais atvejais, nors teismas nustato visas būtinas sąlygas švelnesnės bausmės skyrimui, tokios bausmės neskiria, nes tai neįgyvendintų bausmės paskirties bei pačio teisingumo.

BK 62 str. 1 d. sudaro sąlygų, apibūdinančių nusikalstamą veiką padariusio asmens elgesį po tos veikos padarymo: 1) asmuo pats savo noru atvyko ar pranešė apie šią veiką arba sulaikytas užklupus darant nusikalstamą veiką, ar tuoj po jos padarymo prisipažino ją padaręs, 2) nuoširdžiai gailisi ir (ar) padėjo ikiteisminiam tyrimui ir teismui išaiškinti nusikalstamą veiką, 3) visiškai ar iš dalies atlygino arba pašalino padarytą turtinę žalą. Nuoširdaus gailėjimosi ar pagalba ikiteisminiam tyrimui ir teismui išaiškinti nusikalstamą veiką sąlygos yra alternatyvios, o taip pat, 2025 m. vasario 1 d. įsigaliojus naujais BK redakcijai, BK 62 str. 1 d. buvo papildyta sąlyga „arba sulaikytas užklupus darant nusikalstamą veiką“, tai reiškia prie sąlygos, jog asmuo padaręs nusikalstamą veiką pats savo noru atvyko ar pranešė, prisideda alternatyvi sąlyga – sulaikymas užklupus darant nusikalstamą veiką (Švedas et al, 2020, p. 156). Teismų praktikoje yra išaiškinta, jog norint taikyti 62 str. 1 d. nuostatas, teismas privalo nustatyti visas straipsnio dalyje nurodytas sąlygas: „BK 62 straipsnio 1 dalies taikymas visų pirma siejamas su pačioje normoje įtvirtintų trijų sąlygų nustatymu: 1) nusikalstamą veiką padaręs asmuo pats savo noru atvyko ar pranešė apie šią veiką; 2) prisipažino ją padaręs ir nuoširdžiai gailisi, ir (ar) padėjo ikiteisminiam tyrimui bei teismui išaiškinti nusikalstamą veiką; 3) visiškai ar iš dalies atlygino arba pašalino padarytą turtinę žalą.“ (Lietuvos

Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. sausio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-2-1073/2025). Ši norma negali būti taikoma, jei teismas nenustato visų BK 62 str. 1 d. numatytų aplinkybių.

Šios nuostatos kontekste yra labai svarbu suprasti, kas yra laikoma prisipažinimu bei nuoširdžiu gailėjimusi. LAT yra pateikęs išaiškinimą dėl prisipažinimo, kaip atsakomybę lengvinančios aplinkybės, nustatymo: „Kaltininko prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką pagal susiformavusią teismų praktiką yra teismo vertinamas kaip atsakomybę lengvinanti aplinkybė tada, kai kaltininkas savanoriškai, t. y. savo noru, o ne dėl surinktų byloje įrodymų, pripažįsta esmines jam inkriminuoto nusikaltimo faktines aplinkybes ikiteisminio tyrimo ar teisminio bylos nagrinėjimo metu.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. birželio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-328/2013).

Kitoje byloje LAT nurodo: „Teismų praktikoje įtvirtinta, jog veikos kaltininkas gali pripažinti savo kaltę bylos parengtinio tyrimo metu ir nagrinėjant bylą teisme, todėl kaltės neprisipažinimas ikiteisminio tyrimo metu neeliminuoja teisės tai padaryti baudžiamosios bylos nagrinėjimo metu. Tokiu atveju reikšminga tai, kad prisipažinimas būtų kaltinamojo asmeninės valios aktas, o ne išskaičiavimas, kai kaltė yra aiškiai įrodyta kitais bylos duomenimis.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-516-697/2015). Taip pat, LAT yra išaiškinęs nusikalstamą veiką padariusio asmens gailėjimosi sampratą: „Kaltininko nuoširdus gailėjimasis dėl padaryto nusikaltimo yra tada, kai kaltininkas laisva valia prisipažįsta padaręs nusikalstamą veiką, kritiškai vertina savo elgesį, išgyvena dėl padarytų veiksmų ir stengiasi sušvelninti nusikalstamos veikos padarinius (atlyginti žalą, teikia nukentėjusiajam neatidėliotiną pagalbą, jo atsiprašo ir pan.). Ši aplinkybė parodo asmens požiūrį į padarytą nusikalstamą veiką. Pabrėžtina, kad nuoširdus gailėjimasis nustatomas ne vien pagal bendrus pareiškimus dėl kaltės pripažinimo – jis turi būti objektyviai įvertinamas pagal bylos aplinkybių visumą“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. kovo 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-29-594/2025).

LAT taip pat yra pateikęs gailėjimosi išreiškimo suvokimą: „Asmens gailėjimasis išreiškiamas ne vien apgailestavimo pareiškimais ar deklaratyviu atsiprašymu. Gailėjimąsi gali išreikšti asmens savikritiškas požiūris į buvusį elgesį, krintimasis dėl padarytos veikos, jos neigiamas vertinimas, taip pat poelgiai, kuriais kaltininkas stengiasi pašalinti ar sušvelninti

savo veikos žalingus padarinius, pagelbėti nukentėjusiesiems, dėti pastangas atlyginti žalą, jeigu tokia yra padaryta, padeda justicijos institucijoms aiškintis ikiteisminiam tyrimui ar bylai svarbias aplinkybes ir pan.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-18-976/2025). Taigi, gailėjimasis nepasireiškia vien asmens prisipažinimu padarius nusikalstamą veiką, bet ir požiūriu į padarytą nusikalstamą veiką, pagalba bei atsiprašymu nukentėjusiajam, be visa ko, ir paties asmeniniais išgyvenimais. Prisipažinimas ir gailėjimasis padarius nusikalstamą veiką yra glaudžiai susiję, bei teismui svarstant galimybę taikyti BK 62 str. 1 d., šios sąlygos turi būti nustatytos, o jų vertinimas turi atitikti susiformavusią teismų praktiką.

Straipsnio antroje dalyje nurodyta, jog bausmė kaltininkui gali būti švelninama, įvertinus visas bylos aplinkybes, jei yra atsakomybę lengvinanti aplinkybė, bent iš dalies atlyginta ar pašalinta turtinė žala jeigu ji buvo padaryta ir jeigu 1) kaltininkas išlaiko asmenį su negalia ar sunkia liga sergantį asmenį ir nebūtų kam jo prižiūrėti arba 2) kaltininkas išlaiko mažametį vaiką, kurio dėl paskirtos įstatyme numatytos bausmės nebūtų kam prižiūrėti, arba 3) kaltininko kaip bendrininko vaidmuo darant nusikalstamą veiką buvo antraeilis, arba 4) veika nutrūko rengiantis padaryti nusikaltimą ar pasikėsinant daryti nusikalstamą veiką, arba 5) veika padaryta peržengiant būtinąsias ginties ribas, arba 6) veika padaryta pažeidus nusikalstamą veiką padariusio asmens sulaikymo, būtinąjo reikalingumo, profesinės pareigos arba teisėsaugos institucijų užduoties arba įsakymo vykdymo, gamybinės ar ūkinės rizikos, mokslinio eksperimento teisėtumo sąlygas. LAT yra išaiškinęs, jog „Pagal įstatymo prasmę ir teismų praktiką, taikant BK 62 straipsnio 2 dalį, švelnesnė, negu įstatymo nustatyta, bausmė gali būti skiriama tik tada, kai nustatomos mažiausiai dvi kaltininko atsakomybę lengvinančios aplinkybės ir yra bent iš dalies atlyginta ar pašalinta turtinė žala, jeigu tokia buvo padaryta, taip pat nustatyta bent viena iš būtinų alternatyvių savarankiškų aplinkybių, nurodytų šio straipsnio 2 dalies 1–6 punktuose. Tik konstatavęs šių sąlygų visumą, teismas, atsižvelgdamas į visas bylos aplinkybes, gali taikyti BK 62 straipsnio 2 dalį ir paskirti švelnesnę, negu įstatymo nurodyta, bausmę“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. gegužės 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-161-303/2023). Profesorius Tomas Girdenis teigia, nors taisyklė yra tokia, kad teismas privalo nustatyti bent dvi atsakomybę lengvinančias aplinkybes, tačiau pakanka nustatyti papildomai vieną lengvinančią aplinkybę, nes kita jau yra įtvirtinta kaip viena iš BK 62 str. 2 d. sąlygų – „bent iš dalies atlyginta ar pašalinta turtinė žala, jeigu ji buvo padaryta“ (Girdenis, 2016, p. 183).

LAT yra pateikęs aiškinimą dėl bent dviejų lengvinančių aplinkybių nustatymo: „Viena iš būtinų, bet ne vienintelė, sąlyga skirti švelnesnę, negu įstatyme numatyta bausmę, yra kaltininko atsakomybę lengvinančių aplinkybių nustatymas byloje. BK 62 straipsnio 2 dalyje pasakyta, kad teismas gali paskirti švelnesnę negu įstatyme numatytą bausmę, jei byloje yra atsakomybę lengvinančių aplinkybių, bent iš dalies atlyginta ar pašalinta turtinė žala, jeigu ji buvo padaryta. Taigi turi būti nustatyta ne mažiau dviejų kaltininko atsakomybę lengvinančių aplinkybių, iš kurių viena yra bent iš dalies atlyginimas ar pašalinimas turtinės žalos (BK 59 straipsnio 1 dalies 3 punktas).“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-525/2009).

Kitoje byloje LAT pateikė išaiškinimą, kaip interpretuojamas BK 62 str. esantis tekstas: „reikalavimas nustatyti bent dvi atsakomybę lengvinančias aplinkybes ne visada suprantamas vienodai. Kartais jis siejamas su visu BK 62 straipsnio 2 dalies tekstu, o kartais su šioje straipsnio dalyje paminėtais žodžiais „yra atsakomybę lengvinančių aplinkybių“. Viena iš atsakomybę lengvinančių aplinkybių atskirai nurodyta BK 62 straipsnio 2 dalyje – bent iš dalies atlyginimas ar pašalinimas turtinės žalos. Tačiau ji privalo būti nustatyta tik tose bylose, kuriose tokia žala buvo padaryta. Tuo tarpu kitas BK 62 straipsnio 2 dalyje vartojamas terminas „yra atsakomybę lengvinančios aplinkybės“ paprastai vartojamas daugiskaitoje net ir tais atvejais, kai įstatymas reikalauja bent vienos atsakomybę lengvinančios aplinkybės. Antai BK 54 straipsnio 2 dalies 7 punkte nurodyta, kad skirdamas bausmę teismas atsižvelgia į „atsakomybę lengvinančias bei sunkinančias aplinkybės“ nepriklausomai nuo to, ar nustatyta viena ar kelios tokios aplinkybės. BK 39 straipsnio 1 dalies 2 punkte nustatant atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygas tiesiai įvardijama, kad atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės galima asmenį tik tuo atveju, kai yra ne mažiau kaip dvi atsakomybę lengvinančios aplinkybės. Tuo tarpu BK 62 straipsnio 2 dalyje tokių žodžių nėra. Taigi, teismų praktikoje keliamas reikalavimas nustatyti bent dvi atsakomybę lengvinančias aplinkybes siejamas su visu BK 62 straipsnio 2 dalies tekstu (be 1–6 punktų), o ne vien su jame vartojamu terminu „atsakomybę lengvinančios aplinkybės“.“ (Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. kovo 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-119-1020/2018).

Iš esmės, bent dviejų atsakomybę lengvinančių aplinkybių nustatymas ne visada yra tinkama sąlyga, kadangi viena iš BK 62 straipsnio 2 dalies taikymo sąlygų – „bent iš dalies atlyginta ar pašalinta turtinė žala, jeigu ji buvo padaryta“ yra būtina sąlyga, tik tais atvejais, kai tokia žala būna padaryta. Dėl šios priežasties, teismų praktikoje išlieka nevienodumas

taikant šią bausmės švelninimo normą, kadangi viena iš BK 62 str. 2 d. numatytų būtinų sąlygų yra turtinės žalos atlyginimas, nustačius tokią aplinkybę pakanka nustatyti papildomą vieną lengvinančią aplinkybę. Tačiau tokiose bylose, kur turtinė žala nebuvo padaryta, pagal susiformavusią teismų praktiką, teismas privalo nustatyti kitokias dvi lengvinančias aplinkybes.

Atkreiptinas dėmesys, kad ta pati aplinkybė negali būti vertinama dvigubai – nei griežtinant, nei švelninant baudžiamąją atsakomybę. Todėl ji negali būti vienu metu pripažįstama ir kaip baudžiamąją atsakomybę lengvinanti aplinkybė (BK 59 str.), ir kaip viena iš BK 62 straipsnio 2 dalyje ar jos 1–6 punktuose numatytų taikymo sąlygų (Girdenis, 2016, p. 186 – 187). Taip pat, BK 62 str. 2 d. taikymo kontekste, atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis, negali būti tokios aplinkybės, kurioms įstatymų leidėjas suteikė savarankiškų sąlygų reikšmę: veika padaryta peržengiant būtinąsias ginties ribas, veika padaryta pažeidžiant veiką padariusio asmens sulaikymo, būtinojo reikalingumo, profesinės pareigos arba teisėsaugos institucijos užduoties vykdymo, gamybinės ar ūkinės rizikos, mokslinio eksperimento teisėtumo sąlygas. Pažymėtina, kad atsakomybę lengvinančiąja aplinkybe negali būti tokios sąlygos, kurios yra nusikalstamos veikos sudėties požymis (Abramavičius et al, 2004, p. 353). Ši nuostata yra įtvirtinta baudžiamojo įstatymo 59 str. 3 dalyje. Taip pat, atkreipiamas dėmesys, jog BK 60 str. 2 d. numatyta, jog teismas skirdamas bausmę, neatsižvelgia į tokią atsakomybę sunkinančią aplinkybę, kuri numatyta kaip nusikalstamos veikos sudėties požymis. Pavyzdžiui BK 281 str. 2 d. numatyta nusikalstama veika, kurioje jau įvardinamas nusikalstamos veikos požymis „būdamas neblaivus ar apsvaigęs nuo narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų“, taigi BK 60 str. 1 d. 9 p. numatyta atsakomybę sunkinanti aplinkybė – „veiką padarė asmuo, apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų, jeigu šios aplinkybės turėjo įtakos nusikalstamos veikos padarymui“, nebus vertinama (Baudžiamasis kodeksas, 2000). BK 281 str. 2 d. numatyta nusikalstamos veikos sudėtis yra kvalifikuota, todėl savaime turi įtakos griežtesnės bausmės paskyrimui.

BK 62 straipsnyje numatytas išimtinio bausmės švelninimo pagrindas yra detaliai konkretizuotas, jame numatyti aiškūs kriterijai, kuriuos nustačius teismas gali skirti švelnesnę, nei specialios dalies sankcijoje numatytą bausmę. Tačiau susiformavusi teismų praktika, ypatingai – LAT aiškinimai, yra be galo reikšmingi norint tinkamai taikyti šią normą. Juose pateikiamos svarbios ir ilgai nusistovėjusios taisyklės normos taikymo kontekste. Galima

daryti išvadą, jog BK 62 str. 2 d. taikymas išlieka problematiškas dėl savo griežtumo bei to, kad teismai skirtingai taiko straipsnio dalyje numatytas sąlygas.

2.2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 54 straipsnio 3 dalies samprata ir taikymo ypatumai

BK 54 str. 3 d. numatyta, jeigu straipsnio sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas aiškiai prieštarautų teisingumo principui, teismas, vadovaudamasis bausmės paskirtimi, gali motyvuotai paskirti švelnesnę bausmę (Baudžiamasis kodeksas, 2000). Šios nuostatos taikymas išskirtinai siejamas su teisingumo principo nesilaikymu, t. y. teismas gali parinkti švelnesnę bausmę, nei numatyta baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies straipsnio sankcijoje tik tuo atveju, jei numatyta bausmė neatitinka teisingumo principo. Teisingumo principo įgyvendinimo užtikrinimas suteikia teismui galimybę (teisę) skirti švelnesnę bausmę, nei nustatyta BK specialiosios dalies straipsnio sankcijoje (Švedas et al, 2020, p.71). Tai yra vienintelė ir absoliuti šios nuostatos taikymo sąlyga, tačiau ji nėra aiškiai apibrėžta ar nurodyti imperatyvus nurodymai, ką teismas privalo nustatyti – tai paliekama teismų laisvei.

Šios normos nereikia suprasti taip, kad įstatymas reikalauja nustatyti kokias nors ypatingas, išskirtines aplinkybes – tai yra būtinybė įvertinti padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo ir tą veiką padariusio asmens visumą (Piesliakas, 2008a, p. 307). Ši rekomendacija teismams nurodyti išimties aplinkybes, kai taikomas BK 54 str. 3 d., buvo suformuota LAT senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimo Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“ 3.1.13 punkte ir ne kartą akcentuota LAT nutartyse (Švedas et al, 2020, p. 163). LAT išaiškinta: „pagal BK 54 straipsnio 3 dalį kitokia bausmė, nei nustatyta straipsnio, pagal kurį kvalifikuota veika, sankcijoje, paprastai gali būti paskiriama, jei yra išimtinių aplinkybių ir nėra pagrindo paskirti švelnesnę negu įstatymo nustatytą bausmę pagal BK 62 straipsnį, o įstatymo nustatytos bausmės paskyrimas būtų aiškiai neproporcingas (neadekvatus) konkrečiam baudžiamojo įstatymo pažeidimui, kaltininko asmenybei bei kitoms bylos aplinkybėms. <...> šis bausmės švelninimo pagrindas sietinas su konkrečioje byloje nustatytų aplinkybių visuma, rodančia, jog baudžiamajame įstatyme nurodytos bausmės skyrimo taisyklės nėra pakankamos teisingumo principui įgyvendinti ir teisingai bausmei paskirti. Iš esmės turi būti nustatyta visuma tokia

aplinkybių, dėl kurių bausmė, nors formaliai ir atitinka visas bausmės skyrimo nuostatas (tai gali būti ir sankcijos minimumas), nepasiekia visų savo tikslų, nurodytų BK 41 straipsnio 2 dalyje, arba, atvirkščiai, pasiekia iš esmės tik vieną – nubaudimą.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. lapkričio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-250-976/2023).

BK 54 str. 3 d. nuostatos taikymas ribojamas tuo, kad pirmiausiai turi būti įvertintos kitos galimybės švelninti bausmę, t. y. pagal BK 62 straipsnį. Teismas privalo motyvuotai pagrįsti tokį sprendimą. Teismui suteikta galimybė skirti švelnesnę bausmę pagal BK 54 str. 3 d. reikalauja detalesnio ir sudėtingesnio aplinkybių visumos vertinimo, siekiant užtikrinti, kad paskirta bausmė atitiktų BK 41 str. nustatytą bausmės paskirtį.

Kaltininko asmenybės išsami analizė svarbi kiekvienoje byloje, nepriklausomai nuo to, ar svarstoma galimybė skirti švelnesnę bausmę ar ne, tačiau būtent išsamus kaltininko asmenybės individualizavimas, teismui sudaro pagrindą nustatyti, ar atitinkamo BK straipsnio sankcijoje numatyta bausmė prieštarauja teisingumo principui: „Teismų praktikoje yra įtvirtinta, kad <...> BK 54 straipsnio 3 daliai taikyti labai svarbi yra kaltininko asmenybė, kurios vertinimas gali suponuoti išvadą, kad net minimalios įstatymo sankcijoje nurodytos laisvės atėmimo bausmės paskyrimas už nusikaltimą, padarytą byloje nustatytais aplinkybėmis, nebūtų teisingas; vertinant kaltininko asmenybės pavojingumą, svarbų vaidmenį atlieka kaltininko nusikalstamo elgesio priežastys ir motyvai, asmenybės ypatumai, užsiėmimas, ankstesnis elgesys prieš nusikalstamos veikos padarymą, taip pat nusikalstamos veikos įvykdymo metu ir po nusikalstamos veikos padarymo.“ (Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. kovo 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-91-951/2025).

Kitoje byloje, LAT detalai nurodo kokias aplinkybės nustatinėjamos taikant BK 54 str. 3 d, nuostatą: „BK 54 straipsnio 3 dalies taikymas susijęs su aplinkybių, apibūdinančių nusikalstamos veikos pavojingumą ir šią veiką padariusį asmenį, visumos vertinimu. BK 54 straipsnio 3 dalies nuostatoms taikyti paprastai turi būti nustatyta, kad padaryto nusikaltimo pavojingumas, atsižvelgiant į padaryto nusikaltimo stadiją, nusikaltimo padarymo vietą, laiką, būdą, kilusius padarinius, yra žymiai mažesnis negu rūšinis tos nusikalstamos veikos pavojingumas, įvertintas įstatymo leidėjo baudžiamojo įstatymo už padarytą nusikaltimą sankcijoje. BK 54 straipsnio 3 daliai taikyti labai svarbi yra kaltininko asmenybė, kurios

vertinimas gali suponuoti išvadą, kad net minimalios įstatymo sankcijoje nurodytos laisvės atėmimo bausmės paskyrimas už nusikaltimą, padarytą byloje nustatytais aplinkybėmis, nebūtų teisingas; vertinant kaltininko asmenybės pavojingumą, svarbų vaidmenį atlieka kaltininko nusikalstamo elgesio priežastys ir motyvai, asmenybės ypatumai, užsiėmimas, ankstesnis elgesys prieš nusikalstamos veikos padarymą, taip pat nusikalstamos veikos darymo metu ir po nusikalstamos veikos padarymo. BK 54 straipsnio 3 dalies taikymas tiesiogiai susijęs su vidiniu teismo įsitikinimu dėl kaltinamojo asmenybės pavojingumo, o šį įsitikinimą formuoja ne tik objektyvi bylos medžiaga, bet ir įrodymų tyrimas, asmenų apklausos, tiesioginis teisiamojo elgesio ir laikysenos stebėjimas, jo parodymų ir atsakymų į patikslinančius klausimus išklausymas ir pan.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-187-976/2023). LAT nurodo, ne tik vertinamuosius kriterijus, bet ir tai, kad bausmės skyrimas taikant šią normą yra palikta teismo laisvei ir dažnu atveju priklauso nuo teisėjo pažiūrų. Ši išimtinio bausmės švelninimo norma leidžia teismui individualizuoti ir paskirti teisingą bausmę. Kaip jau buvo minėta, teisingumo principas teisės doktrinoje aiškinamas skirtingai, taigi, ir praktikoje interpretuojamas skirtingai, o bausmės individualizavimas taikant šią normą, kiekvienu skirtingu atveju – neišvengiamas (Dapšys et al, 2008, p. 52 – 53).

Šią taisyklę yra išaiškinęs ir LAT: „vadovaujantis teisingumo principu, kaltininkui turi būti užtikrintas tinkamai individualizuotos bausmės paskyrimas, kuris geriausiai atitiktų įstatyme įtvirtintos bausmės paskirtį. Teisingumas reiškia ne tik tai, kad turi būti išsamiai, visapusiškai ir objektyviai nustatytos bylai reikšmingos aplinkybės, bet ir tai, kad pripažintam kaltu asmeniui skiriama bausmė turi būti adekvati (proporcinga) padarytai nusikalstamai veikai: bausmė už nusikalstamą veiką turi atitikti tos veikos pavojingumo pobūdį bei laipsnį, be to, būtina atsižvelgti į kaltininko asmenybę, jo elgesį prieš nusikalstamos veikos padarymą, nusikalstamos veikos darymo metu ir po jos.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-203-511/2022).

LAT taip pat yra išaiškinęs bausmės individualizavimo svarbą ne tik vertinant nusikalstamos veikos pavojingumą ir kaltininko asmenybę, bet ir tai, kad teisingos bausmės parinkimas yra reikšmingas nukentėjusiojo ir visuomenės interesų atžvilgiu: „Įstatymų leidėjas, formuluodamas konkretaus nusikaltimo požymius ir nustatydamas sankciją už nusikaltimą, įvertina tipinį (rūšinį) nusikaltimo pavojingumą. Tačiau konkrečiomis aplinkybėmis padarytas nusikaltimas, formaliai atitinkantis rūšinius tam tikro nusikaltimo

požymius, gali neatitikti tos rūšies nusikaltimo pavojingumo. Pažymėtina ir tai, kad nusikaltimus, tarp jų ir labai sunkius, daro skirtingi žmonės, kurių pavojingumas taip pat skiriasi. Bausmės teisingumas neatsiejamai susijęs ir su kitu baudžiamosios teisės principu – bausmės individualizavimu, kuris taip pat yra pamatinis baudžiamosios teisės principas, glaudžiai susijęs su bausmės paskirtimi. <...> Individualizuojant baudžiamąją atsakomybę reikia nustatyti baudžiamajame įstatyme optimalias kaltininko resocializacijai būtinas bausmių rūšis bei jų dydžius ir sudaryti teisinės prielaidas teismui parinkti bei paskirti proporcingą ir teisingą bausmę arba kitą baudžiamosios teisės poveikio priemonę. Kartu atkreiptinas dėmesys į tai, kad kiekvienoje konkrečioje baudžiamojoje byloje būtina į bausmę pažiūrėti ne vien per kaltininko ir nusikalstamos veikos, bet ir per visuomenės intereso, kurį baudžiamieji įstatymai ne visada gali atspindėti, prizmę. Pernelyg švelni, veikos pavojingumo, jos padarinių, kaltininko asmenybės neatitinkanti bausmė pažeidžia humaniškumo principą, nes taip yra sumenkinami nukentėjusiųjų interesai, pažeidžiamas jų orumas. Tokiais teismo sprendimais kartu formuojama nuomonė, kad teismai nevienodai, šališkai saugo atskirų baudžiamųjų teisinių santykių subjektų interesus.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-39-1073/2022). Taigi, pagal šį LAT aiškinimą, skiriama bausmė gali būti ir per griežta ir per švelni, jei nėra individualiai įvertinamos visos aplinkybės. Be to, teismai skirdami švelnesnes bausmes, privalo humaniškumo principą suvokti ir taikyti ne tik kaltininko teisių apsaugos aspektu, bet ir atsižvelgdami į nukentėjusiojo teisių apsaugą.

Galima teigti, kad švelnesnės bausmės skyrimo vertinimas tiek kaltinamojo, tiek nukentėjusiojo požiūriu yra teisingas, nes taip, atsižvelgiant į padarytą nusikalstamą veiką ir jos padarinius, realizuojamas teisingumas. Vertinant visuomenės interesų vaidmenį, kyla klausimas, ar visuomenė teisingumo ir teisingos bausmės sąvokas supranta taip pat, kaip jas aiškina teismai. Tikėtina, kad ne – dėl žinių stokos, nepakankamo įstatymų, teismų praktikoje suformuotų taisyklių išmanymo bei taip pat dėl to, kad visuomenė dažnai linkusi teisingumą suprasti per asmeninių emocijų ir jausmų prizmę. Vis dėl to, akcentuotina, jog iš teismų tikimasi paskirti tokias bausmes, kurios kiek įmanoma labiau atitiktų visų interesus, t. y. skiriamos bausmės nebūtų nei per švelnios, nei per griežtos. Siekiama, kad teisingumas būtų įgyvendintas visų su nusikalstama veika susijusių asmenų atžvilgiu.

Kitas svarbus aspektas BK 54 str. 3 d. kontekste yra tai, kad šios normos taikymas nors yra siejamas su tiesioginiu teisingumu – vieno iš BK 41 str. numatytų bausmės tikslų –

realizavimu, tačiau šios normos taikymas negali būti reikšmingas tik vienam, t. y. teisingumo, tikslui, nes visais atvejais baudmės tikslai turi būti įgyvendinti, nepriklausomai nuo to, ar baudmė švelninama, ar ne. LAT yra konstatavęs: „Pažymėtina <...>, kad BK 54 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta galimybė paskirti švelnesnę baudmę susijusi su baudmės tikslų tinkamu realizavimu (BK 41 straipsnio 2 dalis). Tačiau nė vienas iš BK 41 straipsnio 2 dalyje numatytų baudmės tikslų nelaikytinas pagrindiniu, kitiems skiriant tik subordinacinį vaidmenį baudmės skyrimo procese, todėl skiriant baudmę turi būti atsižvelgiama į tikslų visumą.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-289/2011). Toks aiškinimas yra pagrįstas, kadangi visi BK 41 str. įtvirtinti baudmės tikslai yra vienareikšmiškai tarpusavyje lygūs. Teisingumo principo įgyvendinimas neatsiejamas nuo kitų – nusikalstamų veikų darymo atgrasymo ir prevencijos, nubaudo, ir poveikio laikytis įstatymų bei daugiau nenusikalsti – siekių. Šie tikslai tarpusavyje papildo vienas kitą ir kartu sudaro vientisą teisingumo įgyvendinimo procesą.

Teismas paskirti švelnesnę baudmę, nei numatyta baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies straipsnio sankcijoje gali ir ne dėl aplinkybių, kurios išskirtai susijusios su padaryta nusikalstama veika ir tą veiką padariusio asmens individualizavimu, bet ir dėl per ilgai užtrukusio baudžiamojo proceso. Baudmės švelninimas pagal BK 54 str. 3 d. dėl per ilgo baudžiamojo proceso siejama ne su savaime formaliu baudžiamojo proceso ilgumu, bet su konkrečios bylos aplinkybėmis, nepagrįstai per ilgą jo trukmę, dėl kurios, kaltininko atžvilgiu, pažeidžiama Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 6 str. 1 d. numatyta kaltinamojo teisė į įmanomai trumpiausią bylos procesą: „asmuo turi teisę, kad bylą per įmanomai trumpiausią laiką viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir bešališkas teismas.“ (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių..., 1950). Ši Konvencijos norma atspindi ir Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 44 str. 5 d., kurioje nurodyta: „Kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo turi teisę, kad jo bylą per kuo trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas.“ (Baudžiamojo proceso kodeksas, 2002). Šios normos pažeidimas sudarytų prievolę teismui švelninti baudmę.

LAT teisėjų kolegija nurodo: „šis baudmės švelninimo pagrindas sietinas su konkrečioje byloje nustatytų aplinkybių visuma, rodančia, jog baudžiamajame įstatyme įtvirtintos baudmės skyrimo taisyklės nėra pakankamos teisingumo principui įgyvendinti ir teisingai bausmei paskirti. Teismų praktikoje viena iš tokių išimtinių aplinkybių, leidžiančių

įgyvendinti bausmės paskirtį ir suteikiančių pagrindą švelninti bausmę pagal atitinkamo BK specialiosios dalies straipsnio sankcijos ribas (BK 41 straipsnio 2 dalies 5 punktas), yra pernelyg ilga baudžiamojo proceso trukmė ir teisės į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimas. Tuo atveju, kai, atsižvelgiant į įmanomai trumpiausio baudžiamojo proceso laiko reikalavimo pažeidimo aplinkybes, konstatuojama, kad pernelyg ilga proceso trukmė yra išimtinė aplinkybė, gali būti skiriama švelnesnė bausmė (BK 54 straipsnio 3 dalis). Tokia teismų praktika atitinka Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktiką, kurioje bausmės švelninimas, taikomas atsižvelgiant į įmanomai trumpiausio laiko reikalavimo pažeidimą, yra laikomas tinkama ir pakankama teisinės gynybos dėl pernelyg ilgo proceso trukmės priemone. Galimybė švelninti bausmę dėl baudžiamojo proceso trukmės siejama ne su savaime proceso ilgumu, bet su konkrečios bylos aplinkybėmis nepagrįstai pernelyg ilga jo trukme, dėl kurios pažeidžiama Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 6 straipsnio 1 dalyje, BPK 2 straipsnyje, 44 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta kaltinamojo teisė į įmanomai trumpiausią bylos procesą. Kriterijai, kuriais remiantis turi būti vertinama baudžiamojo proceso trukmė, nustatyti EŽTT jurisprudencijoje, paprastai yra konkrečios bylos sudėtingumas (faktų, kuriuos reikia nustatyti, pobūdis, padarytų nusikalstamų veikų, kaltinamų asmenų skaičius, įrodymų kiekis ir jų rinkimo sudėtingumas, teisiniai bylos aspektai); asmenų, dėl kurių taikytas baudžiamasis persekiojimas, elgesys; institucijų veiksmai organizuojant bylos procesą; taikytų procesinių prievartos priemonių griežtumas ir jų taikymo laikas, ir pan. Viso bylos konteksto vertinimas, tikrinimas, ar buvo proceso metu nepateisinamo delsimo požymių, ar buvo laikotarpių, kai ikiteisminio ir teisminio bylos nagrinėjimo metu buvo neatliekami jokie procesiniai veiksmai arba jie atliekami per ilgai, yra teismo diskrecijos teisė ir teismo išvadą dėl konkretaus proceso (ne)atitikties Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies reikalavimams visada lemia ne izoliuotas atskiro kriterijaus, bet jų visumos vertinimas.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. kovo 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-47-697/2023).

Akcentuotina, kad ir tokiais atvejais, kaip, kad švelnesnės bausmės skyrimo pagrindu yra pernelyg ilgai užtrukęs baudžiamasis procesas, galioja ta pati teismų praktikoje susiformavusi taisyklė – teismas pirmiausia svarsto galimybę taikyti BK 62 str., vėliau – BK 54 str. 3 d. nuostatas. LAT nurodo: „Pagal teismų praktiką pernelyg ilga baudžiamojo proceso trukmė ir teisės į bylos išnagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimas gali būti vienas iš pagrindų <...> skirti švelnesnę, nei nurodyta straipsnio sankcijoje, bausmę BK 54

straipsnio 3 dalies arba 62 straipsnio pagrindu.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. vasario 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-1-719/2020). Tačiau BK 62 str. dispozicijoje nėra reglamentuota tokia aplinkybė, kuri leistų teismui taikyti šią normą ir skirti švelnesnę bausmę dėl per ilgai užtrukusio baudžiamojo proceso, tai išeitų už šio straipsnio ribų. BK 54 str. 3 d. numatytas išimtinis bausmės švelninimas, nurodo, jog teisę skirti švelnesnę bausmę teismas turi tuomet, kai sankcijoje numatyta bausmė prieštarauja teisingumo principui. Kaip minėta, ši išimtinio bausmės švelninimo norma nėra apibrėžta, t. y. nėra detalios numatytos sąlygos, kurias teismas privalo nustatyti, priešingai nei BK 62 str., kuriame būtent tokios sąlygos ir nurodytos. Kaltinamojo atžvilgiu, per ilgai užtrukęs baudžiamasis procesas, yra tvirtą pagrindą turintis teisingumo principo pažeidimas, todėl galima daryti išvadą, jog dėl per ilgai užtrukusio baudžiamojo proceso, teismas skiria švelnesnės bausmės BK 54 str. 3 d. pagrindu.

Pernelyg ilgai užtrukęs baudžiamasis procesas gali būti laikomas pagrindu asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, skirti švelnesnę, nei įstatyme numatyta, bausmę. Institucijų, vykdančių baudžiamąjį procesą nuoseklus darbas yra būtinas siekiant užtikrinti teisingumą, o per ilgai užtrukęs baudžiamasis procesas yra neteisinga nusikalstamą veiką padariusio asmens atžvilgiu ir atsižvelgiant į šį pažeidimą, tai gali tapti svariu pagrindu kaltininkui skirti švelnesnę bausmę pagal BK 54 str. 3 d.

Baudžiamojo įstatymo 54 str. 3 d. įtvirtinta išimtinio bausmės švelninimo norma yra visiškai sietina su teismų laisve, teisėjų savarankiškos nuožiūros teise. Teismas priimdamas sprendimą švelninti bausmę pagal BK 54 str. 3 d. tokį savo sprendimą turi motyvuoti, nurodydamas tokias aplinkybes, kurios įrodo, jog BK specialiosios dalies straipsnio sankcijoje numatyta bausmė prieštarauja teisingumo principui. Nors reikalaujama nustatyti ir nurodyti ypatingas, išimtinės aplinkybes, tačiau teismų praktikoje šios aplinkybės būna susijusios su labai teigiamu kaltinamojo apibūdinimu, taip pat, kad nusikalstama veika padaryta atsitiktinai, nenustatoma didelio pavojingumo tiek ties pačia nusikalstama veika, tiek ties kaltininko asmenybe. Susiformavusi teismų praktika ir išsamūs LAT išaiškinimai šios normos taikymo kontekste, sudaro minimalius rėmus teisėjams, kuomet ši norma gali būti taikoma ir kuomet nepakanka nustatytų bylos aplinkybių konstatuoti, jog numatyta bausmė prieštarauja teisingumo principui.

2.3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 64 (1) straipsnio samprata ir taikymo ypatumai

BK 64 (1) str. 1 d. numatyta, jei baudžiamoji byla išnagrinėjama pagreitinto proceso tvarka ar atlikus sutrumpintą įrodymų tyrimą, taip pat kai baudžiamoji byla baigiama teismo baudžiamuoju įsakymu, nuteistajam skiriama bausmė, kuri tuo pačiu nuosprendžiu sumažinama vienu trečdaliu, o šio straipsnio 2 d. nurodyta, jog toks bausmės švelninimas galimas tik tada, jei asmuo padaręs nusikalstamą veiką, prisipažįsta esąs kaltas (Baudžiamasis kodeksas, 2000). Lyginant su kitomis šiame darbe analizuojamomis išimtinio bausmės švelninimo normomis, BK 64 (1) yra naujausia, kuri į baudžiamąjį įstatymą buvo įtraukta bei įsigaliojo 2013 m. liepos 13 dieną.

Šios taisyklės pagrindinė paskirtis – pagreitinti baudžiamąjį procesą, o to siekiant buvo įtvirtinta galimybė – privilegija (pozityvioji diskriminacija), kai kuriems nusikalstamą veiką padariusiems asmenims, sumažinti bausmę. Ši bausmės skyrimo taisyklė sulaukia nemažai kritikos, nes joje potencialiai užprogramuotas asmenų lygybės prieš įstatymą principo pažeidimas, nes švelninimą lemia ne tik kaltininko prisipažinimas, bet ir baudžiamojo proceso forma, kuri dažnu atveju nepriklauso nuo nusikalstamą veiką padariusio asmens valios (Švedas et al, 2020, p. 160 – 162).

LAT yra pateikęs išsamų aiškinimą šios nuostatos suvokimui ir taikymui. Vienas iš jų yra tai, kad ši nuostata neturi grįžtamosios galios ir negali būti taikoma jau laisvės atėmimo bausmę atliekantiems asmenims: „šis įstatymas lengvina teisiamų, o ne nuteistų asmenų padėtį, nes BK 64 (1) straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad „tuo pačiu nuosprendžiu“ nuteistajam skiriama bausmė ir sumažinama vienu trečdaliu. Taigi BK 64 (1) straipsnio <...> taikymas įstatymų leidėjo valia yra nukreiptas tik į ateitį. Tai derinasi su Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatomis, kad teisės aktai paprastai netaikomai tiems įvykusiems teisiniams faktams ir teisiniams padariniams, kurie atsirado iki naujai priimto teisės akto įsigaliojimo. <...> remiantis konstitucine jurisprudencija darytina išvada, kad įstatymų leidėjas, priimdamas teisės aktą, turintį atgalinio veikimo galią, paprastai privalo nustatyti tokių aktų įgyvendinimo tvarkos taisykles, numatyti probleminius klausimus, kurie gali kilti įgyvendinant naujas teisės normas ir kurių sprendimui gali būti reikalingos minėtos taisyklės. Dėl BK 64 (1) straipsnio tai nėra padaryta. Vadinasi, įstatymų

leidėjas, priimdamas BK 64 (1) straipsnį, nenumatė jo atgalinio veikimo. <...> BK 64 (1) straipsnio atgalinį taikymą negalimą daro ir tai, kad bausmės skyrimas pagal šį BK straipsnį siejamas su prisipažinimu padarius nusikalstamą veiką. Pagal nusistovėjusią teismų praktiką prisipažinimu padarius nusikalstamą veiką paprastai laikomos situacijos, kai asmuo savanoriškai prisipažįsta padaręs nusikalstamą veiką, t. y. veiką, kurią jis tiesiogiai padarė, o jei nusikalstama veika padaryta kartu su bendrininkais – kai atskleidžia ir bendrininkų padarytas veikas. <...> Nuoširdus gailėjimasis nenustatomas vien pagal bendrus pareiškimus dėl kaltės pripažinimo – jis turi būti objektyviai įvertinamas pagal bylos aplinkybių visumą (duotus parodymus, teisėsaugos institucijoms suteiktą pagalbą ir pan.). <...> Konstatavus tokią aplinkybę, ji laikoma atsakomybę švelninančia (BK 59 str. 1 d. 2 p.) ir iš esmės yra įpareigojimas teismams švelninti tokiam kaltininkui skiriamą bausmę (BK 54 str. 2 d. 7 p., 61, 62 str.) ar, esant ir kitoms įstatyme nurodytoms sąlygoms, spręsti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimą (BK 38–40 ir kt. str.). Jei byloje nepagrįstai nekonstatuojama minėta aplinkybė arba ją konstatavus neatsižvelgiama į tai skiriant bausmę, nuteistieji turi teisę tokį teismo sprendimą skusti apeliacine, kasacine tvarka. <...> Taikant BK 64 (1) straipsnio atgalinį veikimą, t. y. jau išnagrinėtose baudžiamosiose bylose, tiems patiems asmenims toje pačioje byloje esant toms pačioms aplinkybėms dar kartą būtų švelninama bausmė. Vadinasi, konstituciniam humaniškumo principui būtų suteikiama dominuojanti reikšmė individualizuojant bausmę. <...> Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad nagrinėjant bylą turi būti įgyvendinami visų konstitucinių teisės principų (teisėtumo, teisingumo, lygybės ir kt.) reikalavimai ir nė vienam iš jų negali būti suteikiama prioritetinė ar dominuojanti reikšmė, o pasielgus priešingai, tai vertintina kaip konstitucinių teisinės valstybės, lygybės ir kt. principų reikalavimų pažeidimas.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-7-1/2014).

Kaip buvo minėta, ši baudžiamojo įstatymo norma sukurta tam, jog būtų galimybė, atitinkamas bylas užbaigti greičiau. Ši BK norma neatsiejama nuo BPK 418 str, 426 str., 273 str., str. nuostatų, kuriose įtvirtinta baudžiamojo proceso užbaigimo ypatumai, t. y. proceso užbaigimo baudžiamuoju įsakymu, pagreitintos proceso tvarkos, bei sutrumpintų įrodymų tyrimo tvarka. BK 64 (1) bausmės švelninimo kontekste išsiskiria tuo, kad nors taikymo sąlyga yra ir asmens prisipažinimas, pagrindiniu reikalavimu yra laikoma tai, ar byla yra užbaigiama vienu iš minėtų greitesnių užbaigimo būdų.

LAT yra išaiškinęs: „Pažymėtina, kad įstatymas šios lengvatos taikymo nesieja su atsakomybę lengvinančių aplinkybių nustatymu. BK 64 (1) straipsnio nuostatų pagrindinė paskirtis – sudaryti galimybes baudžiamąjį procesą atitinkamų kategorijų bylose užbaigti daug greičiau. <...> Šis BK straipsnis iš esmės įtvirtina ne bausmės skyrimo, bet specialiąją procesinę taisyklę dėl nuosprendžio turinio, kai asmuo prisipažįsta kaltas ir byla išnagrinėta atitinkama supaprastinta tvarka. Kaltininko prisipažinimas dėl esminių jam inkriminuojamos nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių, esant visoms BPK 273 straipsnyje nustatytoms sąlygoms, suteikia jam galimybę siekti bausmės sumažinimo vienu trečdaliu; šiuo atveju nesvarbu, ar asmuo kaltas prisipažino nuoširdžiai gailėdamasis, ar dėl surinktų jo kaltės įrodymų, ar dėl kitų priežasčių, ar jis padėjo išaiškinti nusikalstamą veiką.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-203-511/2022).

Kitoje byloje LAT teisėjų kolegija pateikė detalų išaiškinimą, kodėl nagrinėjamu atveju negalėjo būti taikomos BK 64 (1) str. nuostatos: „Kadangi baudžiamoji byla buvo teisminga apygardos teismui, ji negalėjo būti nagrinėjama pagreitinoto proceso tvarka (BPK 426 str. 1 d.). Taip pat šioje byloje negalėjo būti atliekamas ir sutrumpintas įrodymų tyrimas. BPK 273 str. 1 d. nustatyta, kad jeigu kaltinamasis, kuris nėra kaltinamas padaręs labai sunkų nusikaltimą, po kaltinamojo akto paskelbimo teismui pareiškė, kad prisipažįsta esąs kaltas ir pageidauja tuojau pat duoti parodymus bei sutinka, kad kiti įrodymai nebūtų tiriami, arba tokį pageidavimą kaltinamasis jau yra pareiškęs šio Kodekso 218 str. 2 d. nustatyta tvarka, įrodymų tyrimas apklausus kaltinamąjį ir įvykdžius šio Kodekso 291 str. reikalavimus gali būti nutrauktas, jei nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės nekelia abejonių ir su tokiu sutrumpintu įrodymų tyrimu sutinka prokuroras ir gynėjas. Tačiau BPK 273 str. 2 d. nustatyta, kad kai keli kaltinamieji kaltinami padarę vieną ar kelias nusikalstamas veikas, sutrumpintą įrodymų tyrimą galima atlikti tik tuo atveju, jeigu šio straipsnio 1 dalyje numatytos sąlygos gali būti pritaikytos visiems kaltinamiesiems. Šiuo konkrečiu atveju baudžiamoji byla buvo tiriamą ir perduota nagrinėti pirmosios instancijos teisme kaltinant du asmenis – S. M. ir G. S., kurių vienas (S. M.) kaltu padaręs nusikalstamą veiką prisipažino, o kitas (G. S.) – neprisipažino. Esant tokiai situacijai, sutrumpintas įrodymų tyrimas šiuo atveju negalėjo būti atliekamas. Nors G. S. teismo nuosprendžiu išteisintas, o S. M. nuteistas, tai taip pat nėra pagrindas taikyti S. M. BK 64 (1) str. nuostatas ir sumažinti jam paskirtą bausmę vienu trečdaliu. S. M. prisipažinimas kaltu padarius nusikalstamą veiką ir nuoširdus gailėjimasis pripažintas jo

atsakomybę lengvinančia aplinkybe ir įvertintas kartu su kitomis bausmės skyrimui reikšmingomis aplinkybėmis skiriant jam bausmę – S. M. paskirta švelniausia BK 199 (2) str. 1 d. sankcijoje numatyta bausmės rūšis – bauda, o jos dydis nustatytas daug mažesnis už baudos, skiriamos už sunkius nusikaltimus, vidurkį.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-87-677/2015). LAT šiame aiškinime pabrėžia, jog BK 64 (1) str. taikymas yra griežtai susijęs su konkrečiomis baudžiamojo proceso formomis.

Tokiais atvejais, kai nusikalstamą veiką padaro daugiau nei vienas asmuo ir vienas iš jų prisipažįsta padaręs nusikalstamą veiką, o kitas ne, susidaro situacija, kuomet kaltinamiesiems negali būti taikomos BK 64 (1) str. nuostatos. Darytina išvada, jog teismai privalo nuosekliai laikytis formalių baudžiamojo proceso taisyklių aiškinimo ir akcentuotina, kad prisipažinimas kaltu yra svarbi, tačiau ne absoliuti atsakomybę lengvinanti aplinkybė, kuri nulemia bausmės švelninimą pagal analizuojama BK normą.

BK 64 (1) str. laikytinas kaip vienas iš išimtinio bausmės švelninimo pagrindų. Šios normos taikymo kontekste svarbus ir kaltininko požiūris į padarytą nusikalstamą veiką, tačiau svarbiausia taikymo sąlyga yra baudžiamojo proceso baigtis. Taigi, šio pagrindo taikymas nepriklauso nuo kaltininko valios, o tai yra kritikuojama baudžiamosios teisės mokslininkų dėl to, kad šioje normoje slypi asmenų lygybės prieš įstatymą principo pažeidimas (Švedas et al, 2020, p. 162).

IŠVADOS

1. BK 54 straipsnio 1 ir 2 dalyse įtvirtinti bausmės skyrimo pagrindai yra reikšmingi užtikrinant, kad bausmė būtų ne tik teisiškai pagrįsta, bet ir individualizuota. Bendrieji bausmės skyrimo pagrindai atspindi atsakomybės individualizavimo principą, kurio esmė yra tai, kad bausmė turi būti skiriama individualiai, atsižvelgiant į padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą, bet ypatingai – į kaltininko asmenybę. Baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje yra pabrėžiama būtinybė kiekvienam nuteistajam skirti individualizuotą, proporcingą, padarytos nusikalstamos veikos pavojingumui ir padariniams, bausmę. Bausmė privalo atitikti teisės normų reikalavimus ir bausmės paskirtį. Bendrieji bausmės skyrimo pagrindai užtikrina tinkamą įstatymų taikymą, bet ir sudaro galimybes teisėjams naudotis savo nuožiūra individualizuojant skiriamas bausmes. Be bendrųjų bausmės skyrimo pagrindų ir, iš esmės, bendrosios baudžiamojo įstatymo dalies išmanymo, teisingos bausmės paskyrimas būtų neįmanomas.

2. Teisingumo principas – tai konstitucinė vertybė, išreiškiama teismo teisingo sprendimo priėmimu. Tai vienas pagrindinių ir svarbiausių teisės principų bei viena iš bausmės paskirčių. Teisingumo įgyvendinimas baudžiamajame procese priklauso nuo įstatymų nuostatų ir teismų gebėjimo jas taikyti taip, kad būtų užtikrinta žmogaus teisių apsauga ir visuomenės interesų pusiausvyra. Teisingumo principas įpareigoja teismus individualizuoti bausmes, atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes apibūdinančias padarytą nusikalstamą veiką ir veikos kaltininką. Teisingumo principas bausmės skyrimo procese yra ne tik bendras principas ir siekiama vertybė, bet ir įrankis, užtikrinantis pagrįstų ir sąžiningų sprendimų priėmimą. Teisingumas pasiekiamas, kai bausmė yra pagrįsta, proporcinga padarytai nusikalstamai veikai ir atitinka bausmės paskirtį.

3. Skirti švelnesnę bausmę, nei numatyta baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies straipsnio sankcijoje yra teismo teisė, bet ne pareiga. BK 62 straipsnyje numatytos aiškiai apibrėžtos ir tikslios sąlygos, kurias teismas privalo nustatyti, jei siekiama kaltinamajam skirti švelnesnę bausmę. BK 54 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas bausmės švelninimo pagrindas suteikia daugiau laisvės pačiam teismui nustatyti aplinkybes, kurios lemia išvadą, jog skirtina

bausmė prieštarauja teisingumo principui ir skirti švelnesnę, nei numatytą, bausmę. BK 54 straipsnio 3 dalies pagrindas reikalauja nustatyti išimties aplinkybes, kurių nenumato BK 62 straipsnis, todėl BK 62 straipsnis turi viršenybę prieš BK 54 straipsnio 3 dalyje numatytą švelnesnės bausmės skyrimo pagrindą. BK 54 straipsnio 3 dalyje nėra detalizuotų sąlygų bei laikomas ypač išimtinis. BK 64 (1) straipsnio taikymas, pirmiausia priklauso nuo baudžiamojo proceso užbaigimo formos, o ne nuo kaltininko kaltės pripažinimo. Šios normos taikymo paskirtis – kuo greičiau užbaigti baudžiamąjį procesą. BK 64 (1) straipsnis visiškai išsiskiria nuo BK 62 straipsnio ir 54 straipsnio 3 dalies savo ypatumu, jog svarbiausias kriterijus šios nuostatos taikymui yra proceso forma. Šis straipsnis sietinas tik su ateitimi, todėl negali būti taikomas jau bausmę atliekantiems asmenimis. Darbe analizuoti išimtinio bausmės švelninimo pagrindai yra panašūs tuo, kad jais siekiama to paties tikslo – švelnesnės bausmės skyrimo, tačiau jie skiriasi reglamentavimu ir taikymo kriterijais.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai.

Tarptautiniai teisės aktai:

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 1995, 40-987.

Nacionaliniai teisės aktai:

2. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341.
5. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (1994). *Valstybės žinios*, 46-851.

Specialioji literatūra.

6. Abramavičius, A. *et al* (2003). *Baudžiamoji teisė. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas*. Vilnius: Eugrimas.
7. Abramavičius, A. *et al* (2004). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
8. Dapšys, A. *et al* (2008). *Bausmės individualizavimo teisinės problemos*. Vilnius: teisės institutas.
9. Drakštas, R. (2020). *Teisingumo principas kaip bausmės vykdymo atidėjimo prielaida*. *Jurisprudencija*, 27(2), 454-475.
10. Gumuliauskas, A. (2004). *Teisėjo nuožiūra skiriant bausmę*. *Jurisprudencija*, 61(53); 85-94.
11. Girdenis, T. (2016). *Švelnesnės, negu įstatymo numatyta, bausmės skyrimo pagal BK 62 straipsnio 2 dalį pagrindai ir jų taikymo problemos*. *Jurisprudencija*, 23(2), 179-192.
12. Piesliakas, V. (2006). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia.
13. Piesliakas, V. (2008a). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: Justitia.
14. Piesliakas, V. (2008b). *Bausmės individualizavimas ir teisingumo principo įgyvendinimas skiriant bausmes*. *Jurisprudencija*, 11(113), 7-15.

15. Švedas, G. *et al* (2020). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji teisė, antroji knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Teismų praktika.

Nacionalinių teismų praktika:

16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2022 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. KT62-N6/2022.
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutarimas Nr. KT49-A-N5/2020.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-525/2009.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-289/2011.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. birželio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-328/2013.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-87-677/2015.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-516-697/2015.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. vasario 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-1-719/2020.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-132-942/2021.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-203-511/2022.
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-39-1073/2022.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-187-976/2023.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. lapkričio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-250-976/2023.

29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. gegužės 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-161-303/2023.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. kovo 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-47-697/2023.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-18-976/2025.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-3-976/2025.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-63-813/2025.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-9-387/2025.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. sausio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-2-1073/2025.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. kovo 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-29-594/2025.
37. Lietuvos Apeliacinio teismo 2025 m. kovo 20 d. nuosprendis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-165-478/2025.
38. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. kovo 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-219-737/2025.
39. Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. kovo 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-91-951/2025.
40. Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2024 m. kovo 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-10-316/2024.
41. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. kovo 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-119-1020/2018.

SANTRAUKA

Išimtinis bausmės švelninimas

Liberta Tverijonaitė

Visuomenėje pasitaiko tokių žmonių poelgių, kurie yra neigiami ir neatitinkantys visuomenės moralės normų. Vagystė, nužudymas, kyšininkavimas ar kitos nusikalstamos veikos pripažintos neteisėtomis ir už jas įstatymų leidėjas numato baudžiamąją atsakomybę, o viena iš baudžiamosios atsakomybės realizavimo formų – bausmės skyrimas už padarytą nusikalstamą veiką. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje reglamentuota, jog teisingumą Lietuvoje vykdo tik teismai. Pastarieji vykdydami teisingumą bei skirdami bausmes asmenims padariusiems nusikalstamas veikas, privalo užtikrinti, jog skiriamos bausmės būtų teisingos ir įgyvendintų bausmės paskirtį. Kai kuriais atvejais, baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies straipsnių numatytos sankcijos neatitinka teisingos bausmės konteksto, todėl įstatymų leidėjas numatė keletą bausmės švelninimo būdų, kurie gali būti taikomi tik išimtiniais atvejais. Šio darbo tikslas, pasiremiant moksline literatūra ir Lietuvos teismų praktika, atskleisti išimtinio bausmės švelninimo normų, numatytų BK 62, 54 str. 3 d., 64 (1) straipsniuose, sampratą, taikymo ypatumus praktikoje.

BK 54 str. 3 d. taikytinas jei numatyta bausmė prieštarauja teisingumo principui, BK 62 str. numatyta nemažai aplinkybių, kurias teismas turi nustatyti, jei siekiama sušvelninti bausmę pagal šią normą, 64 (1) numatytas pagrindas, siejamas su greitesniu baudžiamojo proceso užbaigimu. Vis dėl to yra ir tokių sąlygų, kurios aiškiai nenumatytos įstatyme, o suformuotos praktikoje, taigi ši tema labiausiai atskleidžiama analizuojant Lietuvos teismų praktiką. Antai taisyklė, jog svarstant galimybę taikyti išimtinio bausmės švelninimo normas kaltininkui, pirmiausia svarstoma švelninti bausmę pagal BK 62 str., o tik vėliau pagal BK 54 str. 3 dalį – tokia sąlyga nėra numatyta baudžiamajame įstatyme, o buvo išaiškinta teismų praktikoje ir ja vadovaujamasi iki šiol. Mokslinės literatūros ir Lietuvos praktikos analizės pagalba šiame darbe atskleidžiami BK 62 str., 54 str. 3 d., 64 (1) str. taikymo ypatumai.

SUMMARY

Exceptional Mitigation of Punishment

Liberta Tverijonaite

There are some acts of people in society that are negative and not in line with society's moral norms. Theft, murder, bribery and other criminal acts are illegal and criminalised by the legislator, and one of the ways in which criminal responsibility is exercised is through the imposition of a penalty for the offence committed. The Constitution of the Republic of Lithuania stipulates that justice in Lithuania shall be administered only by the courts. When administering justice and imposing sentences on persons who have committed criminal offences, the latter must ensure that the sentences imposed are fair and fulfil the purpose of punishment. In some cases, the penalties provided for in the articles of the special part of the criminal law do not correspond to a fair punishment in the context of the offence, which is why the legislator has provided for a number of mitigating measures that can be applied only in exceptional cases. The aim of this paper is to present the concept of exceptional mitigation of punishment norms provided for in Articles 62, 54(3), 64-1 of the CC, as well as the peculiarities of their application in practice, based on scientific literature and the case law of the Lithuanian courts.

Article 54(3) of the CC is applicable if the sentence imposed is contrary to the principle of justice, Article 62 of the CC provides for a number of circumstances which the court must establish if it seeks to mitigate a sentence under this provision, and ground 64-1 relates to the expeditious completion of the criminal proceedings. However, there are also conditions which are not explicitly provided for in the law but have been developed in practice, and thus this topic is most clearly revealed by an analysis of Lithuanian case law. For example, the rule that, when considering the possibility of applying exceptional mitigation norms to an offender, mitigation under Article 62 of the CC is to be considered first, and then under Article 54(3) of the CC, is a condition which is not provided for in the criminal law, but which has been clarified by the case law and has been followed to date. With the help of the analysis of scientific literature and Lithuanian practice, this work reveals the peculiarities of the application of Articles 62, 54(3) and 64-1 of the CC.